

MIRACULA QUAEDAM ET COLLATIONES FRATRIS WICHMANNI

PRAEFATIO.

Quum mense augusto 1916 inter Batavos meos degerem, in civitate Rheno-Traiectina (Utrecht) perlustravi codicem quemdam manu scriptum Vitarum fratrum Ordinis Praedicatorum, qui sub numero 395 inter mss Bibliothecae Universitatis ibidem nunc servatur. Aliis postmodum curis varie distractus, alias quoque in regiones translatus, ab anno demum 1922 Romae in Analectis Ordinis Praedicatorum publici iuris facere potui, quae ex hoc codice cursim collegeram, interque ea miracula et collationes fratris Wichmanni de Arnstein¹⁾, quae suo carere momento non videbantur pro historia veteris amicitiae inter ordines Praemonstratensium et Praedicatorum in Germania, et pro historia initiorum rei mysticae, ut vocant, Germano-Dominicianae. Ex Analectis quae Wichmannum spectant, seorsum quoque edita prodire, Romae 1924.

Duobus annis postea Fritz BUENGER, in serie, cui titulus est *Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg* scripsit *Zur Mystik und Geschichte der märkischen Dominikaner*²⁾, ubi, ut alia plura quae veterem fratrum Praedicatorum in Germania historiam dilucidant, ita nova quoque collationum Wichmanniarum editio habetur (p. 9-33) eaque longe accuratissima Editio nostra romana Buengerum fugisse videtur, et miracula ipse omisit, utpote quae iam olim ediderat Franz WINTER in *Geschichts-Blätter für Stadt und Land Magdeburg*, 1876 (XI) p. 180-191. Opportune factum est, ut utriusque viri docti elucubrationibus mihi nunc uti licuerit pro hac miraculorum et collationum editione. Utriusque enim laboribus non pauca me debere grato profiteor ani-

1) Cfr. *Anal. Ord. Praed.* — 1924, p. 396-402; 446-456; 504-512.

2) Berlin-Dahlem, 1926. BUENGER sequitur textum codicis Monacensis, adiectis varr. lectt. e codice Rheno-Traiectino.

mo. Interim illam codicis Rheno-Traiectini partem, quae Wichmanni miracula et pie scripta continet, mense aug. 1927 iterum videre potui, eiusdemque insuper photographicas mihi tabulas procurarunt qui praesunt officinae photographicae bibl. Univ. Rheno-Trai. connexae. Iteratis itaque curis ad trutinam omnia revocavi, sicque factum, ut quae in priori textus editione me fugerant, sedulo nunc castigaverim.

Duo codices sunt, Rheno-Traiectinus — quem vocavimus U — et Monacensis — quem littera M designavimus — qui materiam nobis edendam subministravere. Codex U, ut dictum est, continet Gerardi de Fracheto Vitas fratrum Ordinis Praedicatorum. Ad bibliothecam tamen universitatis non pervenit ex aliquo conventu ordinis istius, sed e frontis titulo vetusto « *pertinet regularibus* » — id est: canonicis Ordinis Sti Augustini — « *in Traiecto* ». Ex annotatione, quae fol. 175b invenitur, A. D. 1464 scriptus est a quodam fratre Augustiniano (congregationis *Windesheimensis*) novitio, qui *Johannes* vocabatur *Boegart*, in conventu Beatae Mariae Virginis et XII Apostolorum in ipsa civitate Rheno-Traiectina. Johannes tamen, morte praereptus, hunc librum, cuidam procul dubio eiusdem domus consodali, perficiendum reliquit ³⁾. Momentum huius codicis, quod alias demonstravimus, in duobus praecipue residet. Primo quidem ex eo quod, licet aetatis ipse recentis, textum tamen exhibet antiquum, textui D. Reichertiano ⁴⁾ sat affinem. Denique in eo quod scriptores pro viribus materiam ampliarunt, adiicentes, atque in ipsum libri corpus adsumentes 118 miracula Sti Thomae Aquinatis ⁵⁾, vitam quoque eiusdem doctoris iuxta Bernardum Guidonis ⁶⁾, miracula denique et collationes fratris Wichmanni; seu, ut titulo utar, quae huic ultimae parti in ipso codice praefigitur: *Quedam devota de sancto fratre wichmanno*. «Devota» illa occupant folia codicis postrema, id est 178-186a, et notis eadem distinctis (1-10) numerantur.

Alter codex, Monacensis (Bayer. Staatsbibliothek lat. 19138) mixti est argumenti ⁷⁾ atque inter cetera foll. 37a-45b continet « *scripta* », id est collationes seu epistolas, Wichmanni.

3) Cfr. M. A. VAN DEN OUDENRIJN, *De codice Rheno-Traiectino Vitarum fratrum Ordinis Praedicatorum* in periodico *Analecta Ordinis Praedicatorum*, 1922, p. 30-38, 106-112, 179-182, 219-225; 1923, p. 44-46, 80-84, 135-136, 233-237, 352-360. Descriptionem plenioram codicis dedimus *ibid.*, 1922, p. 31-33.

4) Leipzig, Universitätsbibl., n° 818 (saec. XIII). Cfr. B. M. REICHERT, O. P., *Gerardi de Fracheto O. P. Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum...* (Lovanii, 1896) p. XIX, et vide *Anal. Ord. Praed.*, 1922, p. 34-38 et p. 106-112.

5) Cfr. *Anal. Ord. Praed.*, 1923, p. 80-84, 135-136, 233-237, 352-354.

6) Cfr. *Anal. Ord. Praed.*, 1923, p. 355-360.

7) Pro pleniori notitia videndus nunc BUENGER, p. 9-11.

Neque hic neque ille codex viros doctos prorsus latuerat. E codice U Franz WINTER, ut dictum est, iampridem excerpserat atque ediderat miracula in periodico *Geschichts-Blätter für Stadt und Land Magdeburg*, 1876 (11) p. 180-191, sub titulo *Legende über Wichmann von Arnstein*⁸⁾. Cfr. POTTHAST, *Bibl. hist. medii aevi* II 1635; *Biblioth. Hagiograph. Lat.* quam ediderunt Socii Bollandiani (Bruxellis 1900-1901) s.v. *Wichmannus de Arnstein*, necnon catal. codd. mss. Bibl. Univ. Rheno-Trai. ed. 2, 1909, p. 63. Codicem vero M memoratum videram apud Paulum VON LOË, *Statistisches über die Ordesprovinz Saxonien*, in collectione *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland*, IV, p. 30, apud Dalmatium LOECHER, in periodico *Mariensalter* 1920 (43) p. 260; apud ALTANER, *Der heilige Dominikus* (Breslau 1922) p. 258, necnon apud cl. virum Martinum GRABMANN, *Die Kulturwerte der deutschen Mystik des Mittelalters* (Augsburg 1923), p. 10. Ceterum per omnia

8) WINTER de indole quidem mystica fratris Wichmanni nil curavit. Unde et, edendo miracula, collationes praetermisit, quae nobis sat maioris momenti videntur. Sed in casibus et rebus gestis antiquorum Praemonstratensium, qui medii aevi tempore in Germania florebant, apprime versatus, plurima primus fecit ut historiam Wichmanni nostri, praesertim ante ingressum in ordinem fratrum praedicatorum dilucidaret, atque notae eius historicae indolis multa nobis contulerunt emolumenta. Quantum ad ipsa miracula, quae e codice Rheno-Traiectino edidit, non desunt in quibus textum haud ita bene intellexerit. (Cfr. BUENGER, p. 34.) Ita, ut aliqua subdamus exempla, in narratione secundi miraculi legit: Ablue pectore canem, etc. Quae verba esse « nicht mit ganzer Sicherheit zu entziffern » quis mirabitur? Nil tamen est difficultatis si legis quod scriptum, videlicet: Ablue, pectus canem, canis est et permanet idem. In historia Ulrici ex antiphona super Benedictus, quae res nil habet difficultatis, facit antiphonam « super benedictione », quae quidnam rei sit nemo facile explicaverit. In eadem historia versus finem loco « bene veniatis » legit: bene veritatis, cet.

E diversis scriptoribus posterioribus, — ut sunt GIO MICHELE PIO, *Delle vite de gli huomini illustri di S. Domenico libri quattro* (Bologna ed. 2, 1620) 136-137, 505, et FRIDERICUS STEILL, *Ephemerides Dominicano-Sacrae*, I (Dillingen 1692) ad 21 iunii — aliqua, nec ubique satis accurate, de fr. Wichmanno refert P. DALMATIUS LOECHER O. P. in periodico *Mariensalter*, 1920, (43) p. 256-260. Quibus iungitur imago photographica recentis depictae cuiusdam tabulae, qua Wichmanni effigiem expressit Joerg SOMMER, quaeque extat in conventu ordinis fratrum Praedicatorum in civitate Düsseldorf. PIO, o.c., 505, loquitur de pictura quadam in claustro conventus Tridentini S. Laurentii, quae Wichmanni nostri figuram retulisset, hac addita inscriptione: *Beatus Vignanus* (sic!) *de Saxonia, cum esset in saeculo comes inclitus, temporalia cuncta desepit; in vita pariter et post mortem infinitis claruit miraculis*. Quo anno vita Wichmannus terminaverit plane se latere, dixit eodem loco PIO, immo coniecit saeculo virisse XV°: « Ivi non si esprime il tempo in cui fiorisse o morisse. Ma bisogna dire, che fosse morto di qualche avanti il 1476 (!), perche di quell' anno sotto li 20 di giugno fu finita la pittura di detto chioistro, che fece fare quel gran servo di Dio, il beato fra Gualtiero d'Argentina, come è colà notato ».

In antiqua fratrum praedicatorum ecclesia in civitate Neu-Ruppin servatur adhuc statua quaedam antiqua, quae fertur Wichmanni. Haec tamen de illa LOECHER, o. c., 263: « Doch hat die Statue, die ihn darstellen soll, wenig charakteristisches Gepräge. Es ist wohl möglich, dass es eine alte Figur Wichmanns wäre; es könnte aber auch eine alte Statue des heiligen Dominikus oder des heiligen Thomas sein. »

nostrorum temporum homines re mystica antiquorum, atque illa praesertim, quae inter Teutones floruit priscos Sancti Dominici filios nunc adeo delectantur⁹⁾, ut haud paucorum gratiae factum fore credidisset miracula et collationes fratris Wichmanni Ruppinensis seu de Arnstein, omnium, quod sciam, mysticorum Ord. Praed. nationis Germanicae aetate antiquissimi, in lucem utcumque proferre.

Restat ut omnibus illis gratias agam, qui auxilio suo mihi profuerint, prae ceteris egregio codd. mss Bibl. Univ. Rheno-Trai. custodi, necnon optimo consodali et collegae R. P. Prof. Dr. A. Walz O. P., qui tabulas photographicas foll. 37a-45b cod. lat. Monacensis 19138 mihi pro priori editione procuraverat.

Huic novae editioni adiecimus tabulas tres. Prima ostendit initium « devotorum » fratris Wichmanni in codice Rheno-Traiectino. Altera, desumpta e cod. ms. liturgico, omnium forte antiquissimo, qui Romae in Archivo Generali Ordinis fratrum Praedicatorum servatur, ostendit antiquiorem illam responsorii « Descendit de celis » formam, quam narratio primi miraculi Wichmanniani supponit. Tertia demum refert partem epistolae ad Udelhildim comitissam e codice Monacensi.

Scribebam Romea, prid. kal. mai. MDCCCXCXXVIII.

9) De qua re vide BUENGER, p. V, atque, inter cetera plura, quae scribit GRABMANN, *Wesen und Grundlagen der katholischen Mystik*, (München, 1922), p. 11-15; *Neu aufgefunden lateinische Werke deutscher Mystiker* (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, philos. — philolog. und hist. Klasse, 1921, Abh. 3. München, 1922) p. 1-6; *Die Kulturwerte der deutschen Mystik des Mittelalters*, (Augsburg, 1923) p. 1-4.

DE VITA FRATRIS WICHMANNI

Quo fere tempore Sanctus Patriarcha Dominicus natus est in Hispania, et forte paulo post ipsum, Wichmannus noster, patre Walthero, prognatus est e comitibus de Arnstein, qui dominium tenebant supremum in oppido Barby ad flumen Albin in Saxonia quae nunc est Borussorum provincia. Mater eius, quae Gertrudis nomine vocabatur, Albrechti I cognomine Ursi, Brandenburgiae tunc nuper vita functi (1170) marchionis erat neptis. Tum patris tum matris gentiles Praemonstratensium religioni iampridem extiterant familiares et benefactores eximii, atque in metropoli vicina Magdeburgi adhuc sat recens vigeat Sancti Norberti, 1126—1134 huius sedis archiepiscopi memoria. Unde non adeo mirum, si pius iuvenis Wichmannus de regulari vita amplectenda cogitans, patris ductu et suasu celeberrimum Magdeburgense Ordinis Praemonstratensium cœnobium Beatae Mariae Virginis, ab ipso quondam Santo Norberto conditum, intraverit. Religiosam vitam inter canonicos regulares huius conventus aggressus videtur quo tempore homonymus ille Wichmannus, strenuus et famosus Magdeburgi archipraesul († 1192) baculum adhuc pastorale simul et gladium tenebat. Anno certe 1194 inter canonicos regulares ad B. M. V. computatur. Nobilitate generis praeclarus, vitae clarior sanctitate, mox inter consodales magnae auctoritatis homo evasit. In monumentis annorum 1210 ⁽¹⁾—1228 praepositi sui conventus gerens dignitatem apparet. Quo in officio constitutus, anno 1221 eligitur episcopus Brandenburgensis, quam diœcesin Albrechtus Ursus resuscitaverat, et cui, sicut dioecibus vicinis Magdeburgi suffraganeis, atque interdum ipsi sedi metropolitanae Magdeburgensi, episcopi saepius ex ordine Praemonstratensium delecti tunc temporis praeerant. At electio non omnibus est electoribus probata, nec effectum sortita. Opera et patrocinio Wichmanni praepositi, anno 1224 novus ordo fratrum Praedicatorum, qui tunc in Germania diffundi cœperat, Magdeburgi conventum erigere potuit ⁽²⁾. Die 12 dec. 1229 ⁽³⁾ Wichmannus sua praepositura se abdicaverat. Tunc enim Johannes quidam nomine locum illum tenebat. Sed e cod. U successor Wichmanni in praepositura fuit dominus U l r i c u s, qui postmodum et ipse ad ordinem transiit Praedicatorum, et de quo nescio utrum non sit idem ille, qui, quia prioratum postea gessit in conventu Fribergensi (F r e i-

1) Cfr. BUENGER, p. 5.

2) Cfr. LOECHER, o. c., p. 260.

3) Cfr. BUENGER, p. 6 not. 5.

berg a. d. Mulde), sub nomine fratris Ulrici Fribergensis (4) apud veteres Ord. Praed. scriptores notus est. Fortasse tamen Ulricus non fuit successor immediatus Wichmanni in officio praepositi conventus Beatae Mariae Virginis Ordinis Praemonstratensium Magdeburgensis, et Johannes inter Wichmannum et Ulricum intercalandus erit. Nisi cum WINTER (5) supponere quis maluerit, Wichmannum officio cessisse anno iam 1228, Ulricum subsequutum ab anno 1228 usque ad Pentecosten 1229, Johannem vero dignitatem moderatum esse ab anno 1229 et deinceps. Quo tamen posito, admittendum esset Ulricum ante Wichmannum ordinem dominicianum esse ingressum, scilicet tempore Pentecostes anni 1229, quod utrum admitti queat ideo dubito aliquantulum quia Wichmannum potius Ulrico antecessisse et simili transitui occasionem et incitamentum praebuisse e narrationis serie, qualem exhibet cod. U crederes. Wichmannus autem a Praemonstratensibus ad Praedicatores transiit anno 1230 (cod. U), eodem scilicet anno, quo Praemonstratenses societatem spiritualem cum Praedicatoribus in Germania inierunt. Nec incongrui quidquam habere videbitur, si supponimus eum transitum ab ordine illo suo, in quo quadraginta annos vixerat, ad institutum novum, plures annos ante executionem mente volvisse revolvisse, atque ipsum transitum veluti praeparasse, iam 1229 vel 1228 praelatura se abdicando.

E narratione miraculi quarti cod. U habemus : Wichmannum, qui Magdeburgi praedicatorium ordinem intrasse videtur, postea pertinuisse ad conventum « vriburgensem », id est urbis Freiberg ad Moldam (Mulde) in antiquo marchionatu Misnensi Meissen, conditum quo anno Wichmannus habitum S. Domini induit. Quo tempore ibi degebat confessarius et spiritualis magister videtur fuisse Constantiae Austriacae, uxoris Henrici Wettinensis cognomine Illustris, marchionis Misnensis. Postea (1246, cod. U) conditor et primus prior conventualis effectus est conventus Ruppiniensis (Neu-Ruppin) in Brandenburgia, unde « fr. Wichmannus Ruppiniensis » vocari inter Praedicatores solebat 6). Hanc novam foundationem, in loco ubi parentes eius possessiones habebant 7) peregit, adiutus a comite Gebhardo 8) de Arnstein, qui fuerat « sacri imperii in Italia legatus » usque

4) De quo vide *Anal. Ord. Praed.*, 1893, p. 77.

5) *Geschichts-Blätter*, 1876 (11), p. 181.

6) Apud Theodoricum de Appoldia in vita Sancti Domini n. 354 (AA. SS., Aug. Tom. I, 619 b) « Wichmannus Reginensis ».

7) Cfr. LOECHER, *o.c.*, 260; BUENGER, p. 7.

8) Cod. U : *genehardus* pro *gevehardus*.

ad annum 1239 ⁹⁾. Frater Wichmannus, prior novi conventus, in hac quoque regione mox sanctitatis laude claruit, immo miraculorum fama. Inter cetera stagnum magnum Ruppinese (Ruppiner See, Rhin), inter pagum Rodensleben et Ruppini positum, sicco quondam pede transiisse praeter cod. U chronicon quoque rerum Saxonicarum fratris Hermanni Corneri O. P. commemorat. Aetatis propectae in conventu a se fundato fr. Wichmannus obiit; quod quo contigerit anno nobis inexploratum remanet ¹⁰⁾, die tamen 2 novemb. (cod. U) ¹¹⁾. Sepulchrum eius miraculis illustratum describitur ¹²⁾.

Restat, ut pauca quaedam subdamus de domino Ulrico, post Wichmannum ad Beatae Virginis in Magdeburg praeposito, de cuius vita rebusque gestis historiae nihil esse traditum auctor est WINTER, *Geschichts-Bl.* XI 181. Conventum Ord. Praed. Magdeburgensem maximam partem eius opera fuisse extractum docet ms U; praeterea eum, quo tempore mortuus est Wichmannus, Romae degisse, mox vero postea in Brandenburgiam properasse. Obiisse videtur haud ita multo post dilectum amicum Wichmannum et in conventu Ruppinensi sepultus memoratur. Dubito, utrum non de eo quaedam fortasse naarantur in appendice Vitarum Fratrum Ordinis Praedicatorum auctore Gerardo de Fracheto. Quae exscribimus sequendo textum quem exhibet cod. U fol. 119a-119b ¹³⁾.

De duobus fratribus devotis. — De provincia teutonie frater ulricus et frater heidenricus, domus vriburgensis, in monte qui dicitur « ad spinas » in una quadragesima propter multitudinem hominum que ibi erat, audierunt confessiones, et post eciam tantum laboraverunt in hoc salubri officio, quod ambo inceperunt graviter infirmari, nec pre debilitate poterant ad domum duci; sed miserante domino ceperunt convalescere. In vigilia autem pasce vix valens loqui frater heidenricus dixit fratri ulrico: Eya, frater ulrice, si habuerimus cras unam perdicem de qua refocillaremur! non sperans

9) Plura documenta e diversis Italiae urbibus, quae spectant negotia regiminis Gebhardi de Arnstein, videri possunt apud F. SCHNEIDER, *Toscanische Studien*, in *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken*, herausgegeben vom k. Preuss. hist. Institut. in Rom, 1908 (11), p. 296-303; 1909 (12), p. 104-111; 1910 (13), p. 62-63, 64-67.

10) BUENGER, p. 7, not. 6, obiisse die 2 nov. 1270 existimat. Quod si verum sit aetatem vix non saecularem attigit Wichmannus noster.

11) Nescio unde LOECHER, o.c. 259 Wichmannum obiisse d. 21 iunii hauserit, nisi quod FRIDERICUS quoque STEILL beatum Wichmannum « von Ahrstein » ad diem 21 iunii commemorat.

12) De narrationibus circa vitam et miracula Wichmanni cfr. BUENGER, p. 8 et quae ibidem indicantur in notis.

13) Cfr. REICHERT, o.c. 314-315.

aliud ¹⁴⁾ se posse comedere pre debilitate. Respondit frater ulricus: Unde haberemus perdices hoc tempore anni? Cui frater heidenricus debili voce dixit: Vere, dominus potens est nobis eam dare. In eadem vigilia misit frater ulricus servum quendam in villam vicinam ad quendam militem pro causa quadam; et cum servus rediret et veniret in quandam vallem iuxta aquam que dicitur *Molda*, audit perdisces surgentes cum sonitu alarum, et accurrens ad locum unde surrexerant, vivam unam perdicem adhuc ibi iacentem invenit et extendens manum accepit eam et posuit in gremium, nesciens quod perdix esset; et veniens ad fratrem, qui miserat eum, dixit: Ego cepi pulchram avem! Et cum eam produceret de gremio, viderunt fratres perdicem. Et dixit frater heidenricus: frater ulrice! numquid non dixi vobis quod dominus bene posset de perdice providere? Et refecti de ea in sancto die pasce benedicebant dominum. — Memoratus frater ulricus in domo sua vriburgensi, ubi fuerat prior, in gravem incidit infirmitatem. Cui apparuit beata virgo et manum imponens ubi gravius paciebatur, mitigavit dolorem. Et dixit beata virgo ei: Tu adhuc pacieris graviora ante obitum tuum et postea numquam amplius pacieris. Ante mortem suam ergo adeo graviter paciebatur, quod pre nimietate doloris oculi proruperunt de capite. — Antequam idem frater moreretur, vidit in eadem infirmaria frater nycolaus, qui ibi decumbebat, multas speciosissimas virgines circumstantes lectum fratris ulrici; et cum frater miraretur pulchritudinem earum dixit eis admirans: In nomine domini, quam pulchre estis, et unde estis vos, domicelle? Et una earum respondit: Nos sumus de terra angelorum.

14) U aliquid.

DE COLLATIONIBUS FRATRIS WICHMANNI

« Devota » de sancto fratre Wichmanno in cod. U. hoc ordine disponuntur: Praemittitur brevis prologus seu vitae compendium. Dein sequuntur quinque miracula, quae ita distribuuntur ut post singula miracula singulae interserantur « collationes correspondentes ». Post quintam collationem sequitur appendix, quae alia plura continet de vita et morte Wichmanni, quaedam etiam de historia fratris Ulrici. Quod apud alios quoque auctores medii aevi e. gr. apud Thomam Cantipratanum ¹⁾ observatur quandoque: quae a collectore vocantur collationes « correspondentes » indole et materia vix aut ne vix quidem cohaerent cum miraculis quibus subiiciuntur, sed « correspondere » miraculis inde mere dicuntur quia collector placuit singula miracula singulis alternare collationibus. Quo scilicet modo procedit quantum fieri potest. Quia autem miracula numero plura quam collationes praesto habebat versus finem opusculi, in appendice, quam vocamus, miracula ceterasque pias narrationes absque collationibus interpositis absolvit.

Ex epologo operis quo fere tempore scripserit collector disci poterit: qua scilicet scripsit aetate hominem adhuc noverat qui praesens interfuerat cuidam eventui qui anno 1311 contigisse memoratur ²⁾. Aliqua interea miracula videntur supponere narrationes Wichmanni autobiographicas, sive scriptas sive orales, quia in iis aliquando in prima, ut aiunt, persona de semetipso narrans inducitur. Huc praesertim facit miraculum illud in appendice quod incipit: *In vigilia gordiani et epymachi cum in lecto me posui*. Fieri igitur omnino posse aio, ut scriptor vitae, in priori medietate saec. XIV vivens, narrationes iam pridem existentes, easque fortasse scripto iam consignatas, in suum opusculum transtulerit. Prae ceteris miraculum quoque primum temporis periodum sat remotam supponere videtur. Quum enim prototypus Humberti ³⁾ iam illam responsorii ³ⁱ primi nocturni in festo Nativitatis Domini redactionem exhibeat, quae usque hodie in brevario Ordinis Praedicatorum legitur ⁴⁾, narrationis series supponit redactionem anti-

1) Cfr. W. A. VAN DER VET, *Het Biënboec van Thomas van Cantimpré en zijn exempelen*. 's Gravenhage, 1902, p. 53-54.

2) Recte, ut nobis videtur, BUENGER, p. 35 reicit tamquam satis non probatam sentiam WINTER, qui ultimum miraculum postea fuisse additum supposuerat.

3) Celeberrimus codex liturgicus Humbertinus scriptus est inter 1254 et 1259; cfr. L. ROUSSEAU, *O. P., De ecclesiastico officio fratrum Praedicatorum secundum ordinationem venerabilis magistri Humberti de Romanis*. Romae, 1927, p. 49-53. Eiusdem codicis descriptio habetur *ibidem*, p. 60 sqq.

4) Cfr. *Breviarium iuxta ritum Ordinis Praedicatorum... Reverendissimi Patris*

quiores, illam nimirum, quam habet breviarium parvum antiquissimum Ord. Praed. quod Romae in Archivo Ordinis servatur signatum « ms XIV L 2 » fol. 78^a 5). Posteriorem ex Humberti prototypo, qui ibidem servatur sub signo « ms XIV L 1 », et antiquiorem e ms XIV L 2 hic iuxtapositas exhibemus :

Ms XIV L 2

fol. 78 a

Descendit de celis missus ab arce patris, introivit per aurem virginis in regionem nostram indutus stola purpurea * et exivit per auream portam lux et deus universae fabricae mundi. ♀. Tamquam sponsus dominus procedens de thalamo suo. — et exivit. — Gloria patri et filio et spiritui sancto. — lux.

Ms XIV L 1

fol. 90 b

Descendit de celis deus verus a patre genitus, introivit in uterum virginis, nobis ut appareret visibilis, indutus carne humana, prothoparente edita, et exivit per clausam portam deus et homo, * lux et vita, conditor mundi. ♀. Tamquam sponsus dominus procedens de thalamo suo. — lux. — Gloria. — lux.

In epistola ad Udelhildim iam habetur allusio ad antiphonam « Transit pauper », quae legitur in festo Sancti Dominici in primis vespers ad Magnificat. Officium Sti Dominici quo tempore scriptum sit salebrosus est diffinire 6). Generatim loquendo recte dixeris ex medietate saeculi XIII illud esse, sed aliqua in eo contenta sunt antiquiora, et non pauca decursu temporis fuerunt mutata. Anno 1267 die 7 iulii pontificiam approbationem a Clemente PP IV meruit: ex tunc paulatim in usum ordinis introductum est. Antiphora interea « Transit pauper » videtur esse ex elementis antiquioribus: quippe quae iam ante annum 1239 fuerat usu recepta 7).

Ad collationes quod attinet, epistolae potius sunt dicendae, ad pias mulieres directae, quarum fr. Wichmannus spiritualem gerebat curam. Lectrices prae ceteris moniales quamvis non omnes supponant necessario, tamen plures satis clare prae oculis habere videntur.

fratris Ludovici Theissling eiusdem ordinis Magistri generalis iussu editum. Romae, 1924, p. 257.

5) Descriptionem eius vide apud ROUSSEAU, p. 23-45.

6) Cfr. H. Chr. SCHEEBEN, *Der Heilige Dominikus*. Freiburg i. Br., 1927, p. 406-407. Vide etiam E. PROMNITZ, *Das Reimoffizium des hl. Dominikus*. Breslau, 1927, p. 14-16, et quos ibidem adducit ipsa auctores.

7) Cfr. ROUSSEAU, p. 40. Observat BUENGER, p. 14, epistolam ad Udelhildim et filias sanctimoniales in Zimmern anno 1252 antiquiorem non esse, cum tunc demum monasterium Stahelsbergense eum in locum fuerit translatum.

Ad cod. M quod spectat: omnibus miraculis et adnotationibus historicae indolis praetermissis, non continet nisi quattuor collationes seu epistolas. Ex istis quattuor tres coincidunt cum totidem collationibus in ms. U, licet non eodem ordine ponantur. Prima collatio (M fol. 37b-39b) in margine libri (alia manu) praenotatur « Scriptum primum cuiusdam prioris de ordine predicatorum » Est eadem quae in U est collatio tertia. Sed in fine quaedam habet U quae M hoc loco omittit, quae tamen ad verbum iis concordant, quibus clauditur collatio M quarta. Secunda collatio M (fol. 39b-42a) in margine (alia manu) praenotatur « Scriptum 2m eiusdem cuius supra ». Eadem etiam in U est collatio secunda. Sed in fine quaedam habentur, quae in U desiderantur. Tertia collatio M (fol. 42a-43b) in margine (alia manu) praenotatur « Scriptum 3m cuius supra ». Est illa quae in U est collatio quarta. Quarta denique collatio M (fol. 43b-45a) in U non habetur. Notandum tamen ultimas huius epistolae sententias ad verbum concordare cum clausula collationis U tertia, ut dictum est. Quod opportune est factum, quia M fol. 45 humiditate damnum sat grave subiit, ita ut scriptura vix legi posset sine felici illo adiumento. Collationes denique illae, quae in U sunt prima et quinta huic codici propriae sunt. Ita ut, omnibus simul sumptis, e codd. U et M sex collatiunculae seu epistolae Wichmanni spirituales habeamus.

Collatiunculae non raro influxum S. Bernardi, doctoris melliflui, ostendunt ⁸⁾. Qui quidem semel tantum (coll. U 5 in fine) expresso nomine, semel itidem (coll. M 2 in fine) pro « commentario ex Bernardo » ut « Magister Clarevallensis » allegatur. Alibi tamen implicite, idque ad sensum quandoque, interdum ad ipsa fere verba. Bernardi locos, quos BUENGER patienti studio evoluit sicut et ceterorum scriptorum, quos Wichmannus noster in suum usum convertit, hic sub uno conspectu collegimus, textus ex editionibus MIGNE ad faciliorem comparisonem iuxta ponentes.

Loc i S. Bernardi

U2 : ... que aliquociens tanta dotata est familiaritate, ut quasi (M : verbi) brachiis amplecti se senserit, dei sinu foveri, dei cura et studio custodiri, ne suavissime

Quid, putas, illic accipiet, quae hic tanta familiaritate donatur, ut Dei brachiis amplecti se sentiat, Dei sinu foveri, Dei cura et studio custodiri, ne dor-

8) Prae ceteris influxus S. Bernardi notatur in coll. U 5.

dormiens forte a quocumque, donec ultro evigilet, excitetur.

U2 : Nunc autem (M : ergo) sustinete modicum insipientiam amici vestri. Volo dicere — nam et hoc disposui — quomodo cum quodam actum est in huiusmodi; (U : actum est. In huiusmodi) sane si prosit et vos profeceritis (M *add* et) ille suam insipientiam consolabitur.

U2 : Nichil (M : nil) furari volo : non libenter pretereo quid utile putem vobis (M : vobis putem).

U3 : O quam utilis exacerbatio et (M *add* quam) digna miseratione crudelitas, facile sibi concilians (U : consilians) deum (M : gratiam dei), dum mens pro deo emulatur et (M *add* tam acriter) contra se ipsam.

U5 : Perfecta enim caritas xpi libertatem donat, timorem pellit, laborem non sentit, meritum non intuetur, premium non requirit.

U5 : Ipsa est mater hominum et angelorum; non solum quae in terris, sed, quae in celis sunt pacificavit. Ipsa est quae deum ho-

miens forte a quopiam, donec ultro evigilet, excitetur.

S. BERNARD., *Sermo LII in Cantica*, MPL, CLXXXIII, 1030.

Nunc vero sustinete modicum quid insipientiae meae. Volo dicere, nam et hoc pactus sum, quomodo mecum agitur in eiusmodi. Non expedit quidem. Sed prodar sane ut prosim : et, si profeceritis vos, meam insipientiam consolabor...

S. BERNARD., *Sermo LXXIV in Cantica*, MPL, CLXXXIII, 1141.

Nil furari volo. Non libenter praetereo quod vobis utile putem.

S. BERNARD., *Sermo LXXXII, in Cantica*, MPL, CLXXXIII, 1177.

Utilis quidem exacerbatio, et digna miseratione crudelitas, facile sibi divinam concilians gratiam, dum pro eo mens aemulatur etiam contra se ipsam.

S. BERNARD., *Sermo IV in Ass. B.M.V.* MPL, CLXXXIII, 426.

Servite in charitate illa, quae timorem expellit, labores non sentit, meritum non intuetur, praemium non requirit...

S. BERNARD., *Ep.* 143, MPL, CLXXXII, 300.

Ipsa est quae hominum mater et Angelorum, non solum quae in terris, sed etiam quae in coelo sunt, pacificavit. Ipsa est

fionis antiquae felicitatem
 et ne. Hodie. id. m.
Consurge confurge in
 diem fortitudinis tuae
 non induere uestimentis
 glorie tue iherusalem ciuitas sancta
 quia non adiaceo ultra ut
 permaneat per te in ciuitatem
 ciuitas et in mundum. Exurge
 de puluere. confurge sede in
 iherusalem. Solue uincta colli
 tui. captiua filia syon. Quia
 lex dominus. Gladius uenit
 datus ei. et sine argento
 redimemini. Quia lex dicit
 dominus deus. Incipit
 descendit ipse meus in puerum
 apio. ut colonus esset tui. et
 assit absque ulla causa calu
 pniatus est eum. Et nunc
 quid in eum dicit dominus.
 Quia ablatum est ipse meus
 gemit. Dominationes eius in
 puerum agitur dicit dominus.
 et uigilat tota die nomen
 meum blasphematum. Prop
 ter hoc sciet ipse meus nomi
 nem in die illa. quia ego
 ipse qui loquor ex eo ad sum.
 Descender de ce
 lestibus ab aere. pa. et exiit
 et exiit per aurem uirginis
 in regionem no. strum in
 dicit stola. purpurea. et
 exiit per aurem portam
 lux et decus uniuerse sa
 bae mundi. **P.** **A.**
 Quam. spon
 sus dominus procedent de cha
 lamo sic. o. Et exiit.
Glo
 ria patri et filio co

eri tuemant. et omnes transierunt puos uident et
exultant quod non sit dolus et amor sic dolus et amor uir.
Sunt autem uirum matia et si sine transiitione agat ig-
nit consumens de nobis. ita ut ieiunium tuobis ppen
si tam glumatum et consumamur uirum diuina
redigamur iustitiam placidum ut ut efficiamur
uasa miranda op' exenti quibus se angls. noli i' habi-
ret. iniquum idomo p'ia delicta et in n' duo si uirum fiat
quintus et centum. et abstergeat uirum maxime qui
in et amleat pauperes ad regni solui amuandū. De
p'ien uobis languentibus adhuc pocione amant su qui
uimlia uirum truenat terer uenat. deliquit puos p'ien
temp' medallas efficiamur amant. Qd si h' pocio am-
te uirum tuobis gentis et i' amru debilitamur quod puos
absq' ammielo suus inquitit. supplicare et uola et di-
cite fulcare me flacidū. Dupare mag' q'a a. lam. Qd si n'
sic suus ualens ponat leu' uobis subcapite uirum et uol et
d'p'a amplexet et si opatimur q'olo quod nimis laboret
sic uol si sustineat et sustentam d'ndat' sup' lectū u'
in flacidū sup' quod i' cubitū. Et si uol uol q' ama-
bat ibe q' flurum q'it' de' d'ndat' d'ndat' perit' fon-
te pomuit et si ibi sit uobis regit' amietate suauis
simi amant. Et h' in q'olario d'ndat' uol d'ndat'
mli dolare n' p'ient. Et gaudeo in mli tribulationis

mini placavit et hominem deo reconciliavit.

U5 : ... que compositum reddit hominem et omnem corporis statum, nec non et mentis habitum, cervicem submittit, supercilia ponit, componit voltum, ligat oculos, cachinnos prohibet, iram sedat (U : cedit), incensum format...

U5 : Laudabilis virtus virginitas, sed magis humilitas est necessaria.

U5 : Potest quis sine virginitate salvari, sine humilitate non potest. Placere potest humilitas, que virginitatem deplorat amissam; sine humilitate, audeo dicere, nec virginitas marie placuisset.

U5 : Quia, ut placeret eius virginitas, humilitas procul dubio hoc fecit...

U5 : Omnium enim bonorum affluentia in celis suppetebat, sed paupertas non inveniebatur in eis. Porro in terris habundat hec species, et nesciebat homo pre-

quae Deum homini placans, hominem Deo reconciliavit.

S. BERNARD., *Ep.* 2, MPL, CLXXXII, 80.

O quam compositum reddit omnem puellaris corporis statum, nedum (*al.* nec non) et mentis habitum, disciplina! Cervicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguam, gulam frenat, iram sedat, format incesum.

S. BERNARD., *Ep.* 113, MPL, CLXXXII, 258.

Laudabilis virtus virginitas, sed magis necessaria humilitas.

S. BERNARD., *Super* « Missus est » *hom.* 1, MPL, CLXXXIII, 59.

Potes denisque sine virginitate salvari; sine humilitate non potes. Potest, inquam, placere humilitas, quae virginitatem deplorat amissam; sine humilitate autem, audeo dicere, nec virginitas Mariae placuisset.

S., BERNARD., *Super* « Missus est » *hom.* 1, MPL, CLXXXIII, 59.

...quia etiam ut placeret virginitas, humilitas procul dubio fecit.

S. BERNARD., *Super* « Missus est » *hom.* 1, MPL, CLXXXIII, 59.

Horum omnium aeterna in coelis affluentia suppetebat, sed paupertas non inveniebatur in eis. Porro in terris abundabat et superabundabat haec species, et

cium eius. Hanc utique filius dei concupiscens, descendit ut eligeret eam sibi, et nobis sua estimatione faceret preciosam.

U5 : Vera autem paciencia est pati vel agere contra quod libeat, sed tamen non preter quod liceat.

U5 : Pauperiem equo animo ferre, paciencie est; non appetere sapiencie laus est.

U5 : Septimo : in sanctis et festis vacare (U : vacari) contemplationi, considerantes quid sit deus in mundo, quid in hominibus, quid in angelis, quid in seipso, quid in reprobis. Deus est enim mundi rector et gubernator, hominum liberator et amator, angelorum sapor et decor, in seipso principium et finis, reproborum terror et horror. In creaturis mirabilis, in hominibus amabilis, in angelis desiderabilis.

U5 : Unde bernardus : Absque premio diligit deus, et absque premii intuitu est diligendus.

nesciebat homo pretium eius. Hanc utique Dei Filius concupiscens, descendit, ut eam eligeret sibi, et nobis quoque sua aestimatione faciat pretiosam.

S. BERNARD., *Sermo I in Vig. Nat. Dom* MPL, CLXXXIII, 89.

Vera patientia est, pati vel agere contra quod libeat : sed non praeter quod liceat.

S. BERNARD., *Ep. 7*, MPL, CLXXXII, 99.

Pauperiem aequo animo ferre, virtus sapientiae ⁹⁾ est; sponte appetere, sapientiae laus est.

S. BERNARD., *Ep. 24*, MPL, CLXXXII, 129.

Hi vero qui cum Maria soli Deo vacant, considerantes quid sit Deus in mundo, quid in angelis, quid in se ipso, quid in reprobis ; contemplantur quia Deus est mundi rector et gubernator, hominum liberator et adiutor, angelorum sapor et decor, in se ipso principium et finis, reproborum terror et horror. In creaturis mirabilis, in hominibus amabilis, in angelis desiderabilis, in se ipso incomprehensibilis, in reprobis intolerabilis.

S. BERNARD., *Sermo XLVIII de diversis*, MPL, CLXXXIII, 671.

Non enim sine praemio diligitur Deus, etsi absque praemii intuitu diligendus sit ¹⁰⁾.

S. BERNARD., *De diligendo Deo* cap. VII, MPL, CLXXXII, 984.

9) Lectionem « patientiae » ex ed. Parisiensi, 1719, notat BUENGER, p. 32, not. 5.

10) BUENGER, p. 33, not. 7, haud inconsulto notat : « inhaltlich stark abweichend ».

Loci Pseudo-Bernardini

seu desumpti ex operibus, quae inter scripta genuina Sancti Bernardi solent inveniri, aliqui notantur in coll. U 2 :

U2 : Verba ista affectus sunt
(M *add* et) non effectus.

M2 ¹⁾ : Nonne mentis bene affecte quedam sana videtur insania : cum impossibile sit effectum, herere fixum in affectum, pro xpo anathema velle esse a xpo ?

M2 ¹⁾ : De amore iusticie audi expertum, magistrum illum dico clarevallensem, sic dicentem : Unus spiritus effecta cum deo anima non magis potest pati vel ut ad modicum declinet a iusticia, quam ipsa iusticia pati potest ut desinat (M : desinet) esse iusticia.

Magnus igitur per omnia est influxus, quem a Sto Bernardo profectum subiit Wichmannus noster. Nec ad solos locos indicatos coarctatur. Immerito tamen BUENGER, p. 22, pro verbis « (ut) secundum multitudinem dolorum, quos infligo, consolationes animam consolentur » (coll. U 2) remittere nobis videtur ad S. BERNARDUM, *In Ps.* « Qui habitat » *Serm.* 9, MPL. CLXX XIII, 219. Facilius enim credideris verba Psalmi XCIII, 19 Wichmannum in mente habuisse, quod idem contigit scriptori cod. M, qui post vocabulum « consolationes » verba subsequencia psalmi « tue letificaverunt » iam posuerat, quando errorem suum animadvertit ipse. In epistola ad Udelhildim Christus Dominus vocatur « an-

Verba enim haec Apostoli affectus sunt, non effectus.

In Cant. Cant. priora duo capita brevis comm. ex S. Bern. 32, MPL, CLXXXIV, 432.

Nonne quaedam mentis bene affectae sana quaedam (sic!) videtur insania, quod impossibile sit effectum habere fixum in affectu; pro Christo anathema velle esse a Christo.

GUILLELMUS S. THEOD. (PSEUDO-BERN.) *De natura et dignitate amoris*, cap. III, MPL, CLXXXIV, 384.

Unus enim spiritus effecta cum Deo sancta anima, non magis potest pati ut vel ad modicum declinet a iustitia quam ipsa iustitia pati potest ut desinat esse iustitia. *In Cant. Cant. priora duo capita brevis comm. ex S. Bern.* 1, MPL, CLXXXIV, 409.

1) In parte finali, quae deest in U.

gelus consilii » sed nec ibi necessario cogitandum erit de influxu e. gr. illorum verborum e nostra sequentia Nativitatis :

Angelus consilii
natus est de Virgine:
sol de stella

Angelus enim consilii pro Christo nomen est e lectione LXX Isaiae, XI, 6 (και καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος) deductum quod a multis scriptoribus ecclesiasticis in Oriente et Occidente passim cernitur usurpatum.

Alii christiani scriptores.

Bernardo sat minus frequenter apud Wichmannum adducuntur.

In coll. U2 expresso nomine allegat Sanctum Ambrosium : « Dicit (M *add* ergo) iustus in medio tribulationum : Justus es, domine, et rectum iudicium tuum. Ambrosius : Quidquid (M *add* enim) ab eo fit recto (M : iusto) indicio fit, et hec est consolatio iustorum. BUENGER remittit ad MPL XV 1455, ubi nil tale invenire potui. Possunt tamen, ni fallor, verba allata considerari tamquam citatio abbreviata et contextui adaptata verborum, quae leguntur in *Expos. in Psalm. CXVIII serm.* 18, MPL, XV, 1531 : « Omnes ergo sapientes dicunt : Justus es, Domine, et rectum iudicium tuum; neque enim tradimur adversariis sine iudicio ipsius neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Haec iustorum est consolatio : hoc Domini est iudicium ». Et hunc locum forte etiam cogitaverit BUENGER, quum ad eundem sermonem 18 remittat legentem. In iadem coll. U2 statim post predicta semel atque iterum ex eodem sermone Sti Ambrosii aliqui carpuntur flores, reticito tamen auctoris nomine.

U2 : Hac eadem (confessione) ionas, inclusus in ventre bestiali, anhelandi vix habens commeatus (M : commeatum) inde meruit liberari.

U2 : Sanctus quoque iob extinctis liberis patrimonioque nudatus amisso, hac eadem confessione sua cum augmento sibi restitui optinuit (M : optinuit restitui) universa.

Jonas inclusus utero bestiali, anhelandi spiritus vix habens commeatum, clamabat... *Expos. in Psalm. CXVIII serm.* 18, MPL, XV, 1530.

... Job, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amisso, amictum sui corporis scindens ait... *Expos. in Psalm. CXVIII serm.* 18, MPL, XV, 1530.

Alii quidam loci ex aliis sequuntur scriptoribus.

U1 : et unusquisque tantum gaudebit de bono alterius quantum de suo.

U4 : ut magnis vocibus clamarent cum crisorio (M : crisan-tio), qui a demonibus rapiebatur ad penas : Inducias vel usque mane (M *add* inducias vel usque mane)...

U4 : et universorum, non solum pauli et sile, sed etiam (M : et) aliorum victorum vincula sunt soluta.

U4 : Glosa : Devotio orantium et virtus oracionis — supple (M : supplementum) et laudis — exprimitur, quia illis in carcere ymnos cantantibus (M : canentes canentibus) laus eorum terram movit (M : movet) carceris fundamenta concussit (M : concutit) ostia (M : ostium) aperuit M : aperit) catenas victorum solvit.

U5 : (disciplina) ... domat intemperantiam et omnes motus illicitos mentis et corporis suf-

Tantum enim unusquisque gaudebit de beatitudine alterius, quantum de suo gaudio ineffabili... PSEUDO-AUG. *De spiritu et anima* cap. LVII, MPL XL 822. ²⁾

Chrysaorius... quem lingua rustica populus Chryserium vocabat... coepit magnis vocibus clamare dicens : Inducias vel usque mane, inducias vel usque mane. ³⁾ S. GREG. MAGN. *hom. in. Evang.* I XII 7, MPL LXXVI 1122.

non solum Pauli et Silae, sed et aliorum victorum...

Glossa interlinearis in Act. XVI, 22; cfr. *Bibliorum Sacrorum cum glossa... tomus sextus* (Vene-tiis, MDCIII) 1165.

Devotio orantium et virtus orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eorum terram movet : carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas victorum solvit. BEDA (*Glossa ordinaria*) in verba : terrae motus factus est magnus; vide l.c.

(disciplina) ... domat intemperantiam, levitatem ligat, et omnes inordinatos motus mentis

2) Cfr. etiam PSEUDO-AUG. *Manuale*, cap. XXXV, MPL, XL, 966 : Non enim aliter gaudebit unusquisque pro singulis aliis quam pro se ipso.

3) Eadem narratio habetur in *Dialog.* IV, 38, MPL, LXXVII, 392 : Chrysaorius... *ibid.* 393 : coepit magnis vocibus clamare : Inducias vel usque mane, inducias vel usque mane.

focat.

atque illicitos appetitus suffocat.

HUGO DE S. VICTORE, *De institutione novitiorum*, cap. X, MPL CLXXVI, 935.

Epistola ad Udelhildim : (ita ut)... transeant pauperes ad regni solium amirandum.

Transit pauper ad regni solium... *Brev. Ord. Praed. in festo S. Dominici* (4 Aug.) *ant. ad 1as Vesp.*

Remanent alii duo loci Wichmanniani, de quibus breviter aliqua notasse superfluum non videbitur, qui alludunt ad duo doctrinae capita aetatis mediae theologis sat praedilecta. Quorum prius in epistola ad Udelhildin hisce tangitur verbis : « decidatis super lectum illum floridum, super quem recubuit ille discipulus, quem amabat ihs, quando fluentea graciaram de ipso sacri dominici pectoris fonte potavit » Quod vides, Canticum Canticorum cum Joannis evangelio hic copulatur. Idemque ibi observamus ubi haec de Joanno Zebedaei prima vice audiuntur id est apud Origenem qui, Rufino interprete, sic loquitur in *Cant. Cant.* lib. I, MPG, XIII, 87 : « In his enim certum est, quod Joannes in principali cordis Jesu atque in internis doctrinae eius sensibus requiescere dicatur, ibi requirens et perscrutans thesauros sapientiae et scientiae, qui reconditi erant in Christo Jesu. » At verbo vicinius Augustinus, qui eundem conceptum, expressit saepius. Ita *de cons. Evangelistarum* I 4, MPG XXXIV 1045 : (testimonia de Christi divinitate) « pene solus Joannes in Evangelio suo posuit, tamquam qui de pectore ipsius Domini, super quod discumbere in eius convivio solitus erat, secretum divinitatis eius uberius et quodammodo familiarius biberit ». Idem in *Joann.* tract. XX, cap. I, MPG, XXXV, 1556 : (Joannes) « qui non sine causa super pectus Domini discumberet, nisi ut secreta altioris sapientiae eius biberet, et quod amando biberat, evangelizando ructaret »... (cfr. adhuc in *Joann.* tract. I cap. I' Migne, t. c., 1382, et tract. XXXVI cap. 8, ibid. 1663). Atque iterum *Sermo* XXXIV, MPL, XXXVIII, 210 : « Ille est apostolus, qui super pectus Domini discumbebat, et in eo convivio coelestia secreta bibebat ». Post Augustinum eadem recurrunt apud S. Paulinum in *Epist.* XXI, MPL, LXI, 252 : « Johannes igitur, beatus dominici pectoris cubator, qui sensus creaturis omnibus altiores ex ipso creatricis omnium rerum corde sapientiae biberat »... Ante et post Wichmanni aetatem idem conceptus apud mysticos

Germanicae nationis non infrequenter reapparet ⁴⁾). In libellos denique piarum precum pertransiit et sculptis quoque imaginibus non raro exprimitur ⁵⁾).

Locus alter habetur in coll. U I, ubi sic legitur : « Et non solum gaudebimus sic in sanctis, sed sicut cognoscimus bonitatem eorum in creatore, quae est cognitio matutina, quae differt a vespertina quantum lux solis a tenebris noctis ». Oratio evidenter vel manca est vel corrupta. Habita ratione tum eorum quae praecedunt, tum eorum quae subsequuntur, corruptam potius supponimus, et pro verbis « sicut cognoscimus » ex coniectura « etiam cognoscemus » posuimus. Distinctio illa inter cognitionem « matutinam » et « vespertinam » apud theologos medii aevi famosa erat. Ab Augustino prius provenit ⁵⁾ et post ipsum in theologia occidentali duravit. At proprius eius locus est ubi de cognitione agitur angelorum. Haec v. gr. Stus Thomas Aquinas, Wichmanno nostro coaevus, in *Summa Theologica* I, 58, 6 : « Respondeo dicendum quod hoc quod dicitur de cognitione matutina et vespertina in angelis, introductum est ab Augustino, qui sex dies in quibus Deus legitur fecisse cuncta, Gen. I, intelligi vult non hos usitatos dies qui solis circuitu peraguntur, cum sol quarto die factus legatur, sed unum diem, scilicet cognitionem angelicam sex generibus praesentatam. Sicut autem in die consueto mane est principium diei, vespere autem terminus, ita cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina : et haec est secundum quod res sunt in Verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatae secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina ; nam esse rerum fluit a Verbo sicut a quodam primordiali principio, et hic effluxus terminatur ad esse rerum quod in propria natura habent ». Cfr. adhuc *S. Theol.*, I, 58, 7 ; I, 62, 1 ad 3 ; III, 9, 3, necnon eiusdem Sti Thomae *Quaestiones disp. De potentia Dei* IV 2 et *De Veritate* VIII, 16 et 17. Eandem autem distinctionem inter cognitionem matutinam et vespertinam ab angelis etiam transferri posse ad alias creaturas saltem innuit idem in *Summa Theologica* I, 64, 1 ad 3 : « cognitio rerum in propria natura, quando refertur ad laudem Creatoris, ut in bonis angelis,

4) Cfr. K. RICHTSTAETTER S. J., *Die Herz-Jesu-Verehrung des deutschen Mittelalters*, München 21924, p. 111 et 263.

5) Cfr. Richtstaetter, p. 252-253, 264.

5) De Genesi ad litt. IV 22 ss, MPL XXXIV 312 ss; de civ. Dei XI 7, MPL XLI 322-323.

habet aliquid de luce divina, »... Vide etiam III, 9, 3, ubi de scientia infusa Christi.

Litterarum profanarum peritiam Wichmannus, quantum video, nullibi revelat, nisi huc forte revocare quis voluerit familiare proverbium quod ipsius nomine allegatur in narratione secundi miraculi :

Ablue, pecte canem, canis est et permanet idem.

Idem adagium sub n° 8 litterae A invenitur in collectione illa, quam exhibet cod. Univ. Basileensis A XI, 67, fol. 236-283. 6) Videtur fuisse proverbium satis commune in Germania medii aevi temporibus.

Hispani utuntur proverbio formam atque indolem non absimili :

Aunque la mona se vista de seda, mona queda.

Inter Batavos olim me audisse memini :

Al zit hij op een gouden stoel

toch springt de vorsch weer in zijn poel,

atque alia plura, ni fallor, id genus proverbia aliis in linguis habentur.

Quod iam diximus : collationes Wichmannianae initio nil aliud videntur fuisse ac epistolae indolis mere privatae, ad pias quasdam mulieres sive in saeculo, sive in claustro degentes, quarum spiritualem curam Wichmannus in se suscepit. Indoles epistolaris adhuc clarius apparet initio collationis M4, expressis nominibus mittentis et earum quibus mittitur. Sed epistolae huiusmodi ob doctrinae dulcedinem et praestantiam conservatae et saepius descriptae videntur, ut alii quoque inde utilitatem haurirent spiritualem. Pro diffusione et alta aestimatione doctrinae Wichmannianae notatu non indignum videtur : utrumque codicem in quo collatiunculae eius ad nos pervenerunt, originem trahere e conventibus non monialium sed virile secus religiosorum, et quidem ad praedicatorium ordinem non attinentium. Cod. scilicet U, quod supra dictum est, provenit e conventu quodam fratrum ordinis Sti Augustini, cod. M (cfr. BUENGER, p. 9-10) ex abbazia Sti Quirini de Tegernsee, ordinis Sti Benedicti. Ceterum non videntur in ipsis quoque codicibus deesse quibus qui

6) Vide J. WERNER, *Lateinische Sprichwörter und Sinnsprüche des Mittelalters aus Handschriften gesammelt*, Heidelberg, 1912, p. V; cfr. *ibid.*, p. 1 (n. 10). Cfr. etiam R. JOACHIM, *Freidanks Bescheidenheit in N.* — *Lausitz. Magazin*, 1873 (50) 214-334, sub. n. 1746, necnon E. VOIGT, *Proverbia Rustici (Roman. Forschungen, III, 633-641, r. 11)*. Videndus quoque E. VOIGT, *Egberts von Lüttich Fecunda ratio* (1889) sub I, 95. Locos allatos debeo humanitati et dictrinae amici viri R. P. Dr. Willibrordi Lampen O.F.M. e sociis collegii Sti Bonaventurae ad Claras Aquas.

descripserunt innuantur generis quandoque mutationem invexisse pro legentium opportunitate. Ita in inscriptione coll. U1 : Dilecto sibi in xpo N, cet.; item in narratione miraculi 4ⁱ : Ideo sentitiste (pro : ista) tantum dolorem, cet.; in coll. U 4^a : Cum pater misericordiarum vobis tribulationes seu temptationes diversas immittit, vel immiti permiserit, secure (U : securi) sitis, cet. Saepius descriptae epistolae et varios in locos asportatae, factum est ut indolem privatam paulatim amitterent, publicam potius induerent, omissis nominibus earum, quibus initio missae, atque demum ilius quoque qui miserat. Quod quo modo sensim sine sensu sit factum, commonstrari adhuc potest comparando inter se initia diversarum redactionum et diversarum collationum.

Coll. M4 : [Dilec]tis nobili domine sue et ancille dei, humili domine udel[hildi] comitis de oti[ngen], nec non et filiabus eius, sanctimonialibus in Zimbern, devotus earum frater wic[hmannus], prior Rupinensis ordinis fratrum predicatorum...

[Deest in M]

Coll M1 : Dilectis in xpo ad quas presens scriptum pervenerit fr. w. ordinis predicatorum, prior Rupinensis...

Coll M2 : In ihesu xpo dilectis ad quas presens scriptum pervenerit quidam devotus earum...

Coll. M3 : Universis, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum...

[Deest in U]

Coll1 : Dilecto sibi in xpo N. oraciones (U : occasiones) et singula momenta provide expendere in laudem salvatoris.

U : Universis, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum...

U : In ihesu xpo dilectis, ad quas presens scriptum perveniret, quidam devotus earum...

U : Universis, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum...

Conferendo inter se codd. U et M difficile apparet iudicare utri

valor maior attribuendus sit. Uterque scilicet suas dotes, uterque suos etiam defectus ostendit. Codex M praestat, eo quod tempore et loco Wichmanno auctori vicinior est, saec. XIV conscriptus in Germania, et eo praesertim quod epistolam nobis servavit ad Udelhildim comitissam. Ex altera parte U eo eminet, quod duas habet collationes quae desiderantur in cod. M, praeterea quod miracula adiecit atque notas indolis historicae haud spernendas. Quantum ad textum trium collationum, quas habent communes, haud adeo raro M, aliquando tamen U praefendus videtur. Exempla quaedam locorum, ubi textum M praetulerim, sequuntur :

Coll U 2 = M 2. U : perveniret = M : pervenerit; U : quasi brachiis = M : verbi brachiis; U : pericula invenerunt me = M : pericula inferni invenerunt me; U : actum est. In huiusmodi sane = M : actum est in huiusmodi; sane... U : de iusticia... laudare = M : dei iusticiam... laudare.

Coll U 3 = M 1. U : Universis, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum — M : Dilectis in xpo, ad quas presens scriptum pervenerit, fr. w. ordinis predicatorum, prior Rupinensis; U : Et purior = M : Et quanto purior; U : consilians = M : concilians; U : volens eum honorare = M : volens eam honorare; U : in habitaculo carceris tui tanta lux resurget = M : in habitaculo carceris sui tanta lux refulget; U : quod nollet illam gratiam alicui dare creature, nisi quod = M : quod nollet illam gratiam alicui creature dari, nisi sibi, quia.

Coll. U 4 = M 3. U : inducias vel usque mane = M : inducias vel usque mane, inducias vel usque mane; U : multi dicent hec esse mentis insaniam, et non noverunt = M : multi dicent hec esse mentis insaniam qui sanam insaniam non noverunt.

Ex altera parte textus U praefendus videtur in locis quales sunt :

Coll. U 2 = M 2. U : nec hinc nec inde (M om inde); U : in die clamavi et nocte coram te (M om clamavi); U : Nunc enim posuerunt me abhominacionem sibi = M : Nunc enim posuerunt abhominabilem sibi; U : Et angelus eius pro ea = M : et anima pro se clamat.

Coll. U 3 = M 1. U : Pondus habet. quod qui dicit « letus universa », nichil sibi velit = M : Pondus habet, quod dicit et universis. Nichil sibi velit...; U : deum sibi velit (M om sibi); U : vult tamen eum = M : vult cum eum; U : Heu me miseram = M : Heu me miserum; U : se abscondere a sua gratia = M : se abscondere a tua

gracia; U : in qua tantum incipit delectari quod nollet (M *om tantum*).

C o 11. U 4 = M 3. U : crisorius = M : crisantius.

Quia U textum habet abundantiore, praeter miracula collationes quoque numero plures quam M exhibens, textum referimus U, notando tamen ex M lectt. varr. ubi textus utrique codici est communis, non omnes quidem, sed illas quae alicuius momenti videbuntur. Quantum ad orthographiam cod. praesertim U sibi non semper satis constat ⁷⁾. Sed hac in re satius nobis nil mutare visum est.

7) Discrepantiae orthographicae notabiles inter M et U vix inveniuntur, neque illas quae inveniuntur semper notare operae pretii duximus. Posset assignari v. gr. pro cod. M scriptura *quicquic* pro eo quod est *quicquid* vel *quicquid*; item *neglienter* et *negliencia* pro eo quod est *negligenter* et *negliencia*; pro cod. autem U scribendi ratio, qua ponitur *voltis* = *vultis*, *convolsa* = *convulsa*, *vulnera* = *vulnera*. Scripturas nonnullas minus solitas, quas uterque ostendit sine dubio ex ipso iam descenderant archetypo, sicut v. gr. *abhominabile*, *abhominatio*. Cum ceteris sui aevi codicibus condividunt U et M quandam indiligentiam, qua litteram *i* cum vocabulo sequenti praecedat indiscriminatim *t* vel *c*. Ponitur puta : *solatium*, *temptatio*, *consolatio*, *tribulatio*, *mutatio*, sed et *mutacio*, *nunciavi*, *duricia*, *iusticia*, *insipientia*, *eciam*, cet. Ceterum in illo scripturae genere, quo utuntur, discrimen graphicum inter *c* et *t* vix quidem ullum est, ita ut non semper satis tuto distinguere queant duo illa elementa.

QUAEDAM DEVOTA DE SANCTO FRATRE WICHMANNO

[Prologus]

Venerabilis dominus wichmannus de aernsteyn, in magdeburch apud beatam virginem prepositus, statui preclare sue dignitatis statum preferens paupertatis, ordinem mendicantium predicatorum fratrum, spiritu dei instigante, est ingressus anno domini m^o ducentesimo tricesimo tercio, in die pentecostes. Quem clemencia salvatoris remuneravit ¹⁾ miraculis salutiferis in vita et in morte, quibus sanctum suum copiose decoravit. Anno domini millesimo ducentesimo quadragesimo sexto illustris dominus gevehardus ²⁾ comes de arnstein ordini fratrum predicatorum et suo patrono ³⁾ sancto dei fratri wichmanno de arnstein in rupin aream donavit, ac pro claustro construendo elemosinas largas ministravit; ubi idem sanctus primus prior fuit, et, in ecclesia ibidem humatus, in domini nostri ihu xpi pace feliciter requiescit.

[Miraculum primum]

MIRACULUM. — Beatissimus vir dei wichmannus, prior rupinensis, stans in choro gracias egit deo patri pro graciis factis humanitati ihu xpi. Et incidit ei in mentem illud responsorium : *descendit de celis* ⁴⁾. Et cum veniret ad illud verbum : *indutus stola purpurea*, amaro corde dixit : O domine, si liceret michi videre te in illa stola purpurea ! Et statim vidit dominum ihesum xpm. Et ita vidit eum : vidit, non oculis corporalibus sed oculis cordis, effigiem hominis, et sub nullo certo colore, et a latere vidit eum. Venerandam faciem eius non vidit. Et quia non vidit eum perfectius, reputavit se non videre. Et dixit : O domine, et si viderem apercius, deberem iterum malus fieri ? reputans se malum fieri, si cor suum, post talem visionem iterum gravaretur pravis cogitationibus. Post hec processit in responsorio : *Et exivit per auream portam*. Et statim cum reverencia inclinavit illi auree porte. Et mox vidit beatam virginem ineffabiliter castam et ineffabiliter caste; nec virgineam faciem eius vidit, sed a latere, ut vidit dominum ihesum xpm, et oculis cordis, et sub nullo certo

1) U : remunerans.

2) U : genehardus.

3) Coniecerat WINTER, Geschichts-Bl. 1876 (11) p. 184, legendum *patru*; vide tamen BUENGER, p. 7.

4) De hoc responsorio vide quae supra, p. 14 dicta sunt.

co[fol. 1b]lore. Et licet videret eam adeo castam et adeo caste ⁵⁾ tamen dicebat : Ohe ! Quod tantum sonuit, ac si diceret : Domina, castitas tua, quam video in te, longe est a castitate que est in te in veritate.

[Collatio prima]

COLLACIO CORRESPONDENS. — Dilecto sibi in xpo N. occasiones ¹⁾ et singula momenta provide expendere in laudem salvatoris. Audivi quedam et dominus quedam per se apposuit; videlicet : quanta beatitudine in patria perfruemur, quando dominus constituet nos super omnia bona sua ^{a)}, et unusquisque tantum gaudebit de bono alterius quantum de suo. Nonne videtur tibi, quod unusquisque, constitutus super omnia, habet omnia, et tociens habet omnia, quot sunt in quibus habet omnia ? Et vide per simile quod vidi et audivi. Marchio invitat archiepiscopum specialiter ad convivium, ad quod magnifice se preparat marchio, vestiendo se et totam familiam, et aliis multis apparatus. Nonne veniens archiepiscopus et videns omnem apparatus propter se factum, reputat omnia sibi facta ? Sic erit unicuique nostrum in patria, quod faciet unio et gratitudo et amor cristi, quo diligit unumquemque solum tamquam omnes. Et non solum gaudebimus sic in sanctis, sed eciam cognoscemus ²⁾ bonitatem eorum in creatore, que est cognitio matutina, que differt a vespertina quantum lux solis a tenebris noctis. Et non solum gaudebimus de bonitate eorum, in ipso speculo, quam adepti sunt, sed quam potuissent fuisse adepti, si se preparassent; et de omni gaudio, quod habuissent demones, si stetissent, et dampnati homines, eternaliter gaudebimus, cum eciam aspectus in infernum post diem iudicii non claudetur beatis. Habebunt inde gaudium, quia videbunt omnem penam que eis preparata erat pro peccato quod fecerunt, vel fecissent, si non custodivisset eos bonitas dei, et quod ab hac totali pena per misericordiam dei liberati sunt. Item pro da[m]pnatis et demonibus gaudebunt de dei iusticia et misericordia — quia punit citra dignum — cum hec, scilicet misericordia et iusticia, adeo delectabilia et laudabilia sint sanctis in inferno sicut in celo. Preterea

5) Verba *et adeo caste* eadem manu in margine adduntur.

1) Ita legendum conicio; U : *oraciones*.

2) Ita restituendum existimo, sed ex mera, fateor, coniectura; U habet : *sed sicut cognoscimus* quod si retineatur, quid sententia edicere velit plane non assequor.

a) Cfr. Math., XXIV, 47.

eciam gaudebimus de omnibus creaturis aliis, a camelo usque ad vermiculum, a cedro usque [fol.2a] ad minutissimum granum, considerantes et contemplantes in speculo trinitatis quomodo ab eterno disposuit nobis dare hoc deus et ex se toto. Unde nec unus ex quinque passeribus erit in oblivione ^{b)} coram patre, nec unus capillus cadet super terram sine patre vestro ^{c)}. Et nota diligenter : quod nec casus passeris peribit, nisi videbis qua bonitate et sapientia dei fiat, ut verum sit illud psalmiste : que pro nichilo habentur eorum anni erunt ^{d)}. Et si quedam creature ita incinerentur, ut nunquam reviviscant, tamen illo nobili modo, quo omnia presencia sunt in speculo trinitatis, de eis gaudebimus. Et si tantum gaudebimus de creaturis in ipso creatore, quale erit gaudium de ipso creatore in seipso !

[*Miraculum secundum*]

MIRACULUM. — Vir dei devotus leccionem kalendarum non advertens in nocte sancte petronille, sed postea ea lecta, et clauso libro, cum magna amaritudine dixit : Dilectissime domine deus, hec lecta sunt de sanctis tuis; quid legetur de me misero peccatore post mortem? Omnis malicia et miseria ! Non sum dignus vocari homo. Deberem merito esse immundus bufo propter maliciam meam, et esse in inferiori parte inferni cum omnibus dyabolis. Tunc, inquit, fecit deus misericorditer cum verme, eduxitque eundem immundum vermem de inferiori parte inferni et posuit in aërem et omnes exercitus celi cecinerunt illi vermi pulchrum canticum laudis. Tunc dixi : Ablue, pecte canem, canis est et permanet idem ! Quotquot me omnes laudare potestis, scio quod homo malus sum ! Tunc exercitus dei dixit : Est deus fatuus factus propter hominem istum, quod tantam necessitatem cum eo fecit ! Et dixit mater dei : Non miremur quod dominus hanc gratiam cum isto fecit qui se sic humiliat; quia deo placet humilitas, et in humilitate consistit honor dei.

[*Collatio secunda*]

COLLATIO CORRESPONDENS. — In ihu xpo dilectis ad quas presens scriptum pervenerit ¹⁾, quidam devotus earum, suavitatem amplexus dilecti, et cum eo unionis mirandam et heu ! paucis expertam

1) U : perveniret.

b) Cfr. Luc XII, 6.

c) Cfr. Matth. X, 29 et vide Luc. XXI, 18, unde proxime sequens verbum *peribit* minus apte desumptum videtur.

d) Ps. LXXXIX, 5.

dulcedinem, etsi non quociens dilectat²⁾, saltem quociens dilecto placuerit, experiri. Caritati vestrae intimare quod propono, non [fol.2b] meis presumo viribus, sed per gratiam ihu xpi. In nomine ergo ipsius in medium veniat³⁾ anima, que aliquociens tanta dotata est familiaritate, ut quasi⁴⁾ brachiis amplecti se senserit, dei sinu foveri, dei cura et studio custodiri, ne suavissime dormiens forte a quocumque, donec ultro evigilet, excitetur^{a)}. Nunc vero omni solatio destituta, et in fundum⁵⁾ temptationum proiecta, vix respirans, clamat de profundis : Heu, heu et millesies heu ! dereliquit me dominus, dominus oblitus est mei^{b)} Celum factum est mihi ereum et⁶⁾ terra ferrea^{c)}, unde⁷⁾ nec hinc nec inde⁸⁾ quicquam valeam consolacionis⁹⁾ experiri. Et nunc, domine deus israel, anima in angustiis et spiritus anxius clamat ad te. Audi, domine, et miserere, quia misericors es¹⁰⁾ d). Domine deus meus¹¹⁾ in die clamavi¹²⁾ et nocte coram te¹³⁾ e). Repleta est malis anima mea, in inferno appropinquavit vita mea¹⁴⁾, et mei¹⁵⁾ non es memor amplius, quia, heu¹⁶⁾, de manu tua misera miserabiliter sum repulsa^{f)}. Super me confirmatus est furor tuus. g), ut nec¹⁷⁾ sit spes, et omnes fluctus temptationum induxisti super me^{h)}, ut nec ad punctum valeam respirare. Longe fecisti notos quondam¹⁸⁾ meos a meⁱ⁾, per quos qualia tibi nunciavi, et qualia michi retulerunt¹⁹⁾,

2) M : delectat.

3) M : veniat in medium (corr. ex medio).

4) M : verbi.

5) M : profundum.

6) M om et.

7) M ut.

8) M om inde.

9) M : consolacionis valeam.

10) M : deus es misericors.

11) M om meus.

12) M om clamavi.

13) M add et.

14) M (post malis) : etc.

15) M add heu.

16) M om heu.

17) M : non.

18) M om quondam.

19) M : retulerint, hic.

a) Cfr. Cant. II 7; III, 5; VIII, 4.

b) Cfr. Is. =LIX, 14.

c) Cfr. Deut. XXVIII, 23.

d) Baruch III, 1-2.

e) Ps. LXXXVII, 2.

f) Cfr. Ps. LXXXVII, 4, 6.

g) Cfr. Ps. LXXXVII, 8.

h) Cfr. ibid.

i) Cfr. ibid. 9.

non expedit interponi. Nunc enim posuerunt me ²⁰⁾ abhominatio-
nem ²¹⁾ sibi *i*), et horrent fetorem alicuius temptationum mearum.
Circumdederunt me dolores mortis undique, et pericula inferni ²²⁾
invenerunt me ^{k)}. Dilaceraverunt me ²³⁾ pauperculam, tempestate
convolsam ^{l)} omnes temptationes, que pretergrediuntur viam ^{m)}
et non est auxiliator aliquis ⁿ⁾ vel defensor. Si clamaverò et oravero
excludet oracionem meam ^{o)}. Usquequo clamabo et non exaudies ^{p)},
miserator et misericors dominus ^{q)} ? Vociferabor ad te, vim pa-
ciens intolerabilem ²⁴⁾, en non salvabis ^{r)} ? Sto pulsans et non res-
picias me ^{r)} ? Quomodo es michi mutatus ²⁵⁾ in crudelem, et in du-
ricia manus tue michi tu, mitissime, tam crudeliter adversaris ^{t)} ?
Expecto lucem et ecce tenebre, splendorem, et in tenebris ambulo ^{u)}
miserabiliter tota ceca. Spes desperatorum, consolatio miserorum
in tormentis, hodie eicis me a facie ^{v)} tua et vado profuga et vaga ²⁶⁾
^{w)} omni [*fol. 3 a*] solatio destituta, tibi, fons omnis bonitatis ²⁷⁾,
et cunctis consolationibus tuis ²⁸⁾ lacrimabiliter valedicens. Audi,
totus miserator et misericors ^{x)}, audi ymnum et oracionem, quam
servi tui orant ^{y)} pro ea. Moyses dixit ²⁹⁾ : Aut dele me de libro ³⁰⁾
quem scripsisti, aut dimitte ³¹⁾ hanc noxam ^{z)}. Apostolus ait ³²⁾ :

20) M *om* me.

21) M : abhominabilem.

22) U *om* inferni.

23) M *om* dil. me.

24) M : intollerabilem.

25) M : mut. es m.

26) M : vaga et profuga.

27) M : fonti omnis boni.

28) M *om* tuis.

29) M : dicit.

30) M *add* tuo.

31) M *add* tuo.

32) M : dicit.

j) Cfr. *ibid*.

k) Cfr. Ps. XVII, 5, 6; CXIV, 3.

l) Cfr. Is. LIV, 11.

m) Cfr. Ps. LXXIX, 3.

n) Cfr. Is. LXIII, 5.

o) Cfr. Thren. III, 8.

p) Cfr. Ps. XXI, 3; Hab. I, 2.

q) Cfr. Ps. CII, 8; CXLIV, 8.

r) Cfr. Hab. I, 2.

s) Cfr. Job XXX, 20.

t) Cfr. Job XXX, 21.

u) Cfr. Is. LIX 9, 10.

v) Cfr. Gen. IV 14.

w) Cfr. Gen. IV 12.

x) Cfr. Ps. CII 8; CXLIV 8.

y) Cfr. 3 Reg. VIII 28.

z) Cfr. Ex. XXII 31, 32.

Queda deuota d' sro for
tre wickmanno

Uenabit dñs
wickmannus
de acustem
i magdeburgh
apud bontam
vigne pchamstani pda
sue dignitatis stant pfecto
pupatus ordine mdratui
pcurator fñi pñi dei iugiter
e ingressi anno dñi m dñen
resid tuafio anno t die pñ
terofio. Quo dñeaa salua
oris remuncat mianulis
salutans in vna et i mo
re quibz fñi fñi cognose de
volant. Anno dñi mille
sio duarctio quedagfimo
sato illustis dñs genitor
do comos de acustem/cedini
fñi pcurator et suo pñe
no sro dei pñ wickmanno
de acustem iupm aram
donauit ac pro clausro co
strudo elemosinas laupas
mstamit xbi id sanctus
pñi pñe fñi et ceta i
vide humilis i dñi mñ ihu
xpi pñe felias requiescat
Beatus dñi wickmanno pñe
pupatus fñi i choro

gnus egit deo pñi p gñs
fñis humanis ihu xpi.
Et mndit i mente illud
rephorai descendit et cels
et n veniet ad illud xpi
induns stola purpurea
amaro corde dñe. O dñe
si licet m videri te i illo fo
li purpurea. Et fñi vi
dit dñm ihum xpm. Et
ita vidit est. Vidit nō oclis
corporalibz sicut cordis ef
figie hōis et pñ nullo rero
coloe et a latore vidit cum
pennatū fñe cōno m
dit. Et quia nō vidit cum
pennatū repugant se nō vi
de. Et dñe. O dñe et si vi
dat apno debet uenit ma
lus fñi reputas se mātū
fñi pñe fñi post mñe vi
sione uenit gñmatur s
uis cognatōibz. Post hec
processit i acustem. Et
erunt pñe pñe. Et fñi
et nō uenit mndit
illi aucte pñe. Et mox
vidit dñm iupm et ceta
bilit mñe et ceta bilit
mñe nec dñm fñe et ceta
vidit fñi latore ut vidit dñm
mñe ihum xpm et oclis
cordis et pñ nullo rero

Optabam ego ipse anathema esse pro ea ^{a)}. Et david ³³⁾ : Numquid oblivisceris misereri, deus, aut continebis in ira misericordias tuas ³⁴⁾ b) ? Et apostoli, sicut ³⁵⁾ pro syrophenissa, dicunt : Dimitte eam, quia clamat post nos ^{c)}. Et angelus eius pro ea ³⁶⁾ : Quid est quod agis, domine, cuius misericordia plena est terra ^{d)} ? Memini, domine mi, quod quondam tantum humiliasti te ad eam, et cum tanta gracia, quod ammirata est, et quasi indignata ³⁷⁾ celestis curia. Estne hec mutacio dextre excelsi ^{e)} ? Et non respondit omnibus eis verbum ^{b)}. Quid agat ³⁸⁾ hec misera desperata ? Hoc solum nunc petit a te, indeficiente fonte misericordie, ut saltem in statu dampnationis cantare sibi liceat tuas iusticias ³⁹⁾ in eternum ^{g)}. Recognoscit ⁴⁰⁾ quod nunquam eam, quam tot et ⁴¹⁾ tantis graciis dotasti ⁴²⁾ proiecisses in tantam abissum miserie, nisi hoc pulchritudo et decor tue iusticie exegisset. Et videt te tam laudabilem, tam speciosum ⁴³⁾, tam beatum, tam amabilem in tua iusticia sicut in misericordia. Laudet ⁴⁴⁾ ergo tuam iusticiam ⁴⁵⁾ cum iheremia dicens : Peccavimus tibi, domine, decori iusticie ^{h)}, et ingeminat iterum atque iterum : Laudabo ⁴⁶⁾ te petram iusticie, laudabo ⁴⁷⁾ solem iusticie, laudabo ⁴⁸⁾ te pulchritudinem iusticie, laudabo ⁴⁹⁾ te decorem iusticie, pro omni iusticia quam exercuisti in me vel unquam ⁵⁰⁾ in aliqua creatura. Nunc autem ⁵¹⁾ sustinete modicum in-

33) M *add* dicit.

34) M (post *deus*) : etc.

35) M *add* quondam.

36) M : et anima pro se clamat.

37) M *add* tota.

38) M *add* nescit.

39) M loco *iusticias* posuerat vocabulum, postea ab ipso scriptore deletum : *misericiones*.

40) M *add* enim.

41) M *om* tot et.

42) M : donasti.

43) M *om* tam. spec.

44) M : laudat.

45) M : iust. tuam.

46) M : laudo.

47) M : laudo te.

48) M : laudo.

49) M : laudo.

50) M : nunquam unquam.

51) M : ergo.

a) Cfr. Rom. IX 3.

b) Cfr. Ps. LXXVI, 10.

c) Mt. XV, 23.

d) Cfr. Ps. CXVIII, 64.

e) Cfr. Ps. LXXVI, 11.

f) Cfr. Mt. XV, 23.

g) Cfr. Ps. LXXXVIII, 2.

h) Cfr. Jer. L, 7.

insipientiam ⁱ⁾ amici vestri. Volo dicere — nam et hoc disposui — quomodo cum quodam actum est in huiusmodi ⁵²⁾; sane, si prosit, et vos profeceritis ⁵³⁾ ille suam insipientiam consolabitur. Nichil ⁵⁴⁾ fuari volo : non libenter pretereo quid utile putem vobis ⁵⁵⁾, Quero ⁵⁶⁾ a vobis, que sepe introducte estis in cellam vinariam, et in vobis est ⁵⁷⁾ caritas ordinata ^{j)}, ut nichil queratis vestri. Anima una cantat in eterna beatitudine misericordias domini ^{l)}, alia in profundo tribulationum de domini iusticia gloriatur : que istarum felicior ? Forte voltis dicere quod prima beatior et — tepido, ut ⁵⁸⁾ timeo, corde — confiteri quod felicior sit ⁵⁹⁾ secunda [fol. 1b]. Puto quod, si ⁶⁰⁾ velit novissima cum prima de ⁶¹⁾ pari contendere, et valet ⁶²⁾ se ei de suo munere glorians anteferre. Notate diligenter, en nolite transire negligenter ⁶³⁾, ut possitis respondere exprobantibus vobis verbum ^{l)}, quia verba ista affectus sunt et ⁶⁴⁾ non effectus. Hos solum considerate et sufficit : quod, qui laudat misericordiam, aliquid amat et querit de suo, qui vero iusticiam, nichil de suo sed tantum quod est ⁶⁵⁾ dei querit et laudat ⁶⁶⁾, et in hoc puritas : quia, qui deum ex toto corde diligit, tantum indicium et iusticiam ^{m)} quantum misericordiam diligit. Iusticie enim domini iustorum corda non fiete, non mercenarie ⁶⁷⁾ letificant. Dicit ⁶⁸⁾ iustus in medio tribulationum : Iustus es, domine, et rectum iudicium tuum ⁿ⁾. Ambrosius : Quidquid ⁶⁹⁾ ab eo fit, recto ⁷⁰⁾ iudicio fit, et hec est con-

52) U : actum est. In huiusmodi sane...

53) M *add* et.

54) M : nil.

55) M : vobis putem.

56) M *add* ergo.

57) M : *om* est.

58) M *om* ut.

59) M : est.

60) M : iam.

61) Verba *prima de* in cod. U eadem manu in margine adduntur.

62) M : utinam nolit.

63) U : diligenter. M : negligenter.

64) M *om* et.

65) M *om* est.

66) M : laudat et querit.

67) M *om* non fiete non mercenarie.

68) M *add* ergo.

69) M *add* enim.

70) M : iusto.

i) Cfr. 2 Cor. XI, 1.

j) Cfr. Cant. II, 4.

k) Cfr. Ps. LXXXVIII, 1.

l) Cfr. Ps. CXVIII, 42.

m) Cfr. Ps. CXVIII, 121.

n) Ps. CXVIII, 137.

solatio iustorum. Hac confessione daniel feras, et tres pueri flammas vicerunt. Hac eadem ionas, inclusus in ventre bestiali, anhelandi vix habens commeatus ⁷¹⁾, inde meruit liberari. Sanctus quoque iob, extinctis liberis, patrimonioque nudatus amisso, hac eadem confessione sua cum augmento sibi restitui optinuit ⁷²⁾ universa. Nunc ergo respondeat dominus angelo dicenti : Estne hec mutatio dextre excelsi ^{o)} ? et dicit ⁷³⁾ : Hec mea mutatio, ut percuciam et sanem, deducam ad inferos et reducam ^{p)} et secundum multitudinem dolorum, quos infligo, consolationes mee ⁷⁴⁾ animam letificant ⁷⁵⁾ ^{q)}. Que admirans angelus exclamat : O altitudo diviciarum sapientie ⁷⁶⁾ dei ⁷⁷⁾ ^{r)} ! Et ⁷⁸⁾ illud : Iudicia tua ⁷⁹⁾ abissus multa ^{s)}. Hoc scripsi vobis, ut amplius in puritate, dei amoris ⁸¹⁾ crescere valeatis, et de iusticia ⁸²⁾ cum eciam irruerit super vos ⁸³⁾, per dominum nostrum ihesum xom laudare ⁸⁴⁾ assidue studeatis. Interim ⁸⁵⁾, eciam ubi ⁸⁶⁾ inciditis ex humana fragilitate in aliquem defectum, continuo ⁸⁷⁾, inclinato capite, dei ⁸⁸⁾ iusticiam laudetis ⁸⁹⁾, quam exercebit ⁹⁰⁾, illam negligentiam ⁹¹⁾ puniendo, et sic ⁹²⁾ lucrum vestrum utrobique ⁹³⁾ crescit ⁹⁴⁾, laudando pro defectu ⁹⁵⁾ et profectu ⁹⁶⁾.

71) M : commeatum.

72) M : optinuit restitui.

73) M : dicat.

74) M : Loco mee M posuerat *nue letificaverunt*, prosequendo nimirum psalmum.

75) M : consolentur.

76) M *add* et sciencie.

77) M *add* etc.

78) M *add* eciam.

79) M : dei.

80) M : hec.

81) M : ut in puritate amoris dei amplius.

82) M : dei iusticiam.

83) M : super vos irruit.

84) M *add* et.

85) M : in tantum.

86) M : ut cum.

87) M : continue.

88) M *om* dei.

89) M : laudetis iusticiam.

90) M : exercet.

91) M : neglienciam.

92) M *add* utrobique.

93) M *om* utrobique.

94) M : crescat.

95) M *add* pariter.

96) Hic terminatur epistola in ms U : quae sequuntur adiecimus e cod. M.

o) Cfr. Ps. LXXVI, 11.

p) Cfr. 1 Reg. II, 6.

q) Cfr. Ps. XCIII, 19.

r) Rom. XI, 33.

[Utilis quidem exarcerbatio et digna miseratione crudelitas, facile sibi concilians gratiam dei, dum mens pro deo emulatur et contra se ipsam. Nonne mentis bene affecte quedam sana videtur insania : cum impossibile sit effectum, herere fixum in affectum, pro xpo anathema velle esse xpo ? Quam preclaram illuminationem, quam perdulcem devotionem afferat secum devota laus iusticie, cum iusticia irruit graviter super laudantem, non expertum neminem estimo posse scire. De amore iusticie audi expertum magistrum, illum dico clarevallensem ⁹⁷⁾ sic dicentem : Unus spiritus effecta cum deo anima non magis potest pati vel ut ad modicum declinet a iusticia, quam ipsa iusticia pati potest desinat ⁹⁸⁾ esse iusticia.]

[*Miraculum tertium*]

MIRACULUM. — Frater wichmannus vir dei devotissimus, in conventu lipzcensi existens hospes, ductus fuit in spiritu ad iudicium, ubi omnis creatura movit querimoniam, qua ipse iniuste fruitus fue[*fol. 4a*]rat scilicet cibi, calcei, vestes. Et quesivit a sanctis adiutorium, qui amplius moverunt de ipso querimoniam. Quesivit a sanctis angelis, qui amplius conquerebantur. Post hec confugit ad beatam virginem, que amplius de ipso conquerebatur. Post hec confugit ad humanitatem xpi, que adhuc amplius de ipso conquerebatur. Ex hiis multum turbatus, venit quasi in desperationem et duravit hec turbatio quasi per tres dies. Quibus transactis dixit pater celestis : Turbasti filium meum et matrem suam et omnes creaturas, ideoque partem suam et non meam perdidisti, quia quod volo de te, michi servavi. Et ad me reversus inveni consolationem in deo patre.

[*Collatio tertia*]

COLLATIO CORRESPONDENS. — Universis ¹⁾, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum ²⁾ in camino puri amoris super ³⁾ pena dilecti ⁴⁾ iugiter concremari. Ex affectu, quem inveni in vobis ad me, licet indignum, et etiam urgente me

97) Manus posterior in marg. addidit : *bernardus*.

98) M : *desinet*.

1) M : *Dilectis in xpo*.

2) M pro *quidam devotus earum* habet : *fr. w. ordinis predicatorum, prior Rupinensis*.

3) M : *sicut*.

4) M pro *pena dilecti* habet : *dulci pena*.

caritate et laude ⁵⁾ ihu xpi, quamvis, heu, modicum cum vobis personaliter loqui non possim ⁶⁾, desiderium habui aliquid scribendi vobis. Et occurrit michi materia de puritate et fervore divini amoris ⁷⁾, quam existimo vos ardentissimo desiderio affectare. Ad quam materiam summopere credo necessariam summam paupertatem, ut fidelis anima nichil sibi sit, secundum illud apostoli : Qui vivit, iam non sibi vivat, sed ei, qui pro omnibus mortuus est ^{a)}, iuxta ⁸⁾ illud : Vivo iam non ego, vivit autem ⁹⁾ in me xps ^{b)}. Nichil habeat sibi ¹⁰⁾, ut dicat cum petro : Ecce, nos reliquimus omnia ^{c)}. Et notandum, quod qui « omnia » dixit ¹¹⁾, nichil excepit, salvo expositionibus sanctorum ⁿ⁾ doctorum. Et illud salomonis : letus obtuli ¹³⁾ universa ^{d)}. Pondus habet, quod, qui dicit « letus universa », nichil sibi velit ¹⁴⁾, nec eciam deum. Expectate parumper quid anime fideli ¹⁵⁾, cognoscenti suam miseriam et dei excellentiam abhominabilius et irrationabilius videbitur, quam quod deum sibi ¹⁶⁾ velit, tantam maiestatem tam vili. Volt tamen eum ¹⁷⁾ ardentissimo desiderio, non sibi, sed ei. Intelligite : non ad suam delectationem, sed ad ipsius utique gloriam et honorem. Utinam et millesies, utinam sepe cogitemus ¹⁸⁾ quanta iocunditas, quanta beatitudo anime [fol. 4b], quando habet deum deo. Tunc amplexus, tunc oscula, que vincunt mellis pocula. Quid dixi ? quis osculans ? Quis osculatur ? Iam ¹⁹⁾ unus spiritus sunt, et unione inexplicabili uniti, ²⁰⁾ et, ut expertum est, quod anima tanta unione unitur deo, ut cum eterno loquatur eterna et eternaliter, et ²¹⁾ cum immenso

5) M : in laudem.

6) M : possum.

7) M : amoris divini.

8) M : et.

9) M : vero.

10) M : sibi habeat.

11) M : dixit omnia.

12) M *om* sanctorum.

13) M habet *obtuli* sed e corr. posteriori.

14) M hoc loco habet textum corruptum : *quod dicit et universis* — manus posterior add *Nichil* — *sibi velit*...

15) In cod U vocabulum *fideli*, eadem tamen manu, in margine est adiectum.

16) M *om* sibi.

17) M : vult cum eum (pro *vult eum cum*).

18) M : gustaremus.

19) M : cum.

20) U *add* et.

21) M *om* et.

a) Cfr. 2 Cor. V, 15.

b) Gal. II, 20.

c) Mt. XIX, 27.

d) I Par. XXIX, 17. (Quod consulto notat BUENGER, p. 16 : verba allata sunt Davidis, non Salomonis.)

immensa et immense, et cum incommutabili incommutabilia et incommutabiliter. Cum vero ²²⁾ volt deum deo et non habet, quanta sit eius affliccio, novit expertus. Videtur enim ei, quod omnes creature dicant ei, alique despective, alique condescensive : Ubi est deus tuus ^{e)} ? Et potest respondere dolens : Propter hoc sunt michi lacrimae mee panes die ac nocte ^{f)}. Et quanto ²³⁾ purior causa pene, tanto ferventior ²⁴⁾, quanto ferventior, tanto maior illuminatio anime quasi ex purissimo collirio oculis suis apposito, in qua illuminatione cognoscit deum et se, et quanto plus cognoscit deum, tanto plus placet ei deus, et diligit, et tanto magis volt ei bonum. Et quanto plus cognoscit se, tanto plus displicet sibi ipsa ²⁵⁾, et se odit ²⁶⁾, et nichil volt sibi boni, nec alicui creature, nisi propter ipsum, et esset ei dolor infernalis aliquid impuritatis in amore sentire, qui dolor medullitus penetrat omnia interiora eius; et reputat omnem penam infernalem non sufficere ad puniendum malum impuritatis illius, nec vellet deum relaxare hanc penam ²⁷⁾, ymmo est ei consolatio quod acriter puniatur malum impuritatis ²⁸⁾, nec reputat se dignam esse creaturam ²⁹⁾, vel etiam puniri a creatura dei, et vellet deum cum omni creatura averti a se, ut nec in deo, nec in creatura ³⁰⁾ aliquid sentiret nisi penam; et miratur quod potest deus ³¹⁾ esse eius sustinere, et quod omnes creature non puniunt quantulumcumque impuritatem amoris eius ad deum, et ³²⁾ est ei pena quod aliqua creatura exhibet se ³³⁾ ad aliquam consolationem, et dicit omnibus creaturis cum magna amaritudine : Nolite me vocare ³⁴⁾ *n o e m y*, quod sonat « pulchra », sed vocate me *m a r a*, quod significat « amara », quia amaritudine replevit me omnipotens ^{g)}. Et illud : Nolite procumbere

22) M *add* anima.

23) U *om* quanto.

24) M *add* et.

25) M : ipsa displicet sibi.

26) M : odit se.

27) M : penam hanc.

28) M *add* illius.

29) M *add* dei.

30) M : creaturis.

31) M : deus potest.

32) M : quia.

33) M *add* ei.

34) M : vocare me.

e) Ps. XLI, 11.

f) Ps. XLI, 4.

g) Cfr. Ruth I, 20.

ut consolemini me, recedite, amare flebo ^{h)}; onerosi consolatores vos estis ⁱ⁾ omnes ³⁵⁾ ! Sed potius dicit : Hec michi consolatio, ut, affligens [*fol. 5a*] me dolore, non parcat ^{j)}, quia amabilia eius dona ³⁶⁾ dampnavi in me ¹⁷⁾, pro quibus omnes electi debent ³⁸⁾ eum amando laudare. Heu me miseram ³⁹⁾ ! Abscondita est consolatio ab oculis meis ^{k)}. Complosis manibus ululate, omnes creature, et flete mecum amare, quia ⁴⁰⁾ tam inique impedivi manifestationem bonitatis supervenerande ⁴¹⁾ in me. O, quam utilis exacerbatio, et ⁴²⁾ digna miseratione crudelitas, facile sibi concilians ⁴³⁾ deum ⁴⁴⁾, dum mens pro deo emulatur et ⁴⁵⁾ contra seipsam. Eya, amantissime deus, quanto amplius volt anima ⁴⁶⁾ se impugnari a te, et ab omnibus creaturis tuis, ut vindicetur malum, quod commisit in te, tanto amabiliorem te ⁴⁷⁾ invenit erga se, tanto magis mergit se in abissum indignitatis sue, tanto iterum te ⁴⁸⁾ invenit amabiliorem erga se. Unde ⁴⁹⁾ exclamat : Quo ibo a spiritu tuo ? Si ascendero in celum ⁵⁰⁾ ^{a)} ? Et ⁵¹⁾ hec est illa ⁵²⁾ lucta iacob cum angelo. Ipse trahit eam sursum, volens eam ⁵³⁾ honorare sua gratia et sui unione. Ipsa trahit se deorsum volens se abscondere a sua ⁵⁴⁾ gratia. Et cum hoc non possit, tamen volt eum ⁵⁵⁾ convincere per eum ipsum, quod indigna sit ⁵⁶⁾ gratia, et dicit. Domine, tu es

35) M *om* omnes.

36) M : dona eius.

37) M : in me depravavi (corr. ex *depravi*).

38) M : deberent.

39) M : miserum.

40) M : quod.

41) M : semper supervenerande trinitatis (manus autem posterior correxit *super-venerande ex venerande*).

42) M *add* quam.

43) U : consilians.

44) M : gratiam dei.

45) M *add* tam acriter.

46) M : anima vult.

47) M : te benigniorem.

48) M : te iterum.

49) M : unum.

50) M : quo ibo a spiritu tuo, etc.

51) M *om* et.

52) M *add* felix.

53) U : eum.

54) M : tua.

55) M *om* eum.

56) M : est.

h) Cfr. Is. XXII, 4.

i) Cfr. Job XVI, 2.

j) Cfr. Job VI, 10.

k) Cfr. Osee XIII, 14.

l) Ps. CXXXVIII, 7, 8.

veritas, teipsum negare non potes ⁵⁷⁾ : tu scis quia indigna sum gratia, quia imperfectum meum viderunt oculi tui ^{m)} et delicta mea a te non sunt abscondita ⁿ⁾. Amantissime domine, tu ⁵⁸⁾ invenis animam in eo statu, quod verissime ⁵⁹⁾ videtur ei, quod non debeat te sequi, vel possit vel velit sursum ⁶⁰⁾ ad consolationem ⁶¹⁾ ex sua miseria, quam in se cognoscit. Et tu dulcaris eius humilitatem ⁶²⁾, circumfundis eam et infundis tanta claritate benignissimi intuitus tui, et in habitaculo carceris sui ⁶³⁾ tanta lux ^{o)} refulget ⁶⁴⁾, et subito circumfulget eam lux de celo ^{p)}, que tu es, quod efficitur impotens ad defendendum se a te, et dicit : Nec est, qui se abscondat a calore eius ^{q)}. Et illud : Et ⁶⁵⁾ nox illuminatio mea ⁶⁶⁾ ^{r)}. Et adhuc esset ei pena infernalis consentire in tantam suam ⁶⁷⁾ beatitudinem, si hoc non faceret pro manifestatione tue bonitatis, in qua tantum ⁶⁸⁾ incipit delectari, quod nollet illam gratiam alicui creature dari nisi sibi, quia ⁶⁹⁾ vide[fol. 5b]tur ei, quod in hoc magis refulget bonitas tua, quod sibi, omnium creaturarum perypsime ^{s)} data est, quam si alicui alteri esset data, que non esset ita ⁷⁰⁾ indigna ⁷¹⁾.

[Omnia que facitis, facite ad exhibendum deo caritatem, facite secundum eternam dei ordinationem, facite in illa unione de qua dixit : Ut sint unum, sicut et nos unum sumus ^{x)}. Facite in unione ea, qua estis membra xpi et ipse caput ^{u)}. Facite in unione totius universitatis. Facite sicut instrumentum divine operationis.]

57) U : potest.

58) M : cum.

59) M *om* verissime.

60) M *om* velit sursum (manus tamen posterior *add* velit).

61) M *add* sui.

62) M : tunc delectatus in eius humilitate.

63) U : tui.

64) U : resurget.

65) M *om* et.

66) M *add* in deliciis meis.

67) M *om* suam.

68) M *om* tantum.

69) U : alicui dare creature nisi quod.

70) M : ita esset.

71) Hoc loco explicit epistola in cod. M.

m) Ps. CXXXVIII, 16.

n) Ps. LXVIII, 6.

o) Cfr. Act. XII, 7.

p) Cfr. Act. IX, 3.

q) Ps. XVIII, 7.

r) Ps. CXXXVIII, 11.

s) *περιψευα*, cfr. 1 Cor. IV, 13.

t) Cfr. Jo XVII, 11.

u) Cfr. Eph. IV, 15, 16; V, 30.

[*Miraculum quartum*]

MIRACULUM. — Sanctus wichmannus, quondam frater domus vriburgensis, existens in choro et orans, vidit sibi librum quendam presentari et aperiri, in quo legit. Postquam vero ad horam in eo legisset, subtrahebatur liber et similiter ingenium, ita quod de lectione nichil penitus retineret. Postmodum vero, exiens cum priore suo, venerunt ad domum cuiusdam militis, ubi, tantum bibentes, amplius processerunt. Sed miles, exiens villam cum eis, priori eundo confitebatur, fratre wichmanno precedente. Ad quem vox quedam taliter loquebatur : Visne scribere, que legeris in libro nuper tibi ostenso ? Respondit : Libenter ! Et statim aperiebatur ei liber, sed tenentem librum, et folia vertentem, sibi que loquentem, non vidit. In libro autem scriptum sic erat : Maius desiderium debes habere ad laudem dei quam ad deum. Quo lecto, et non intelligens, dixit intra se : Nichil maius est deo, nichilque melius. Quomodo ergo maius desiderium habebis ad laudem dei quam ad deum ? Cui iterum vox dixit : Non intelligis que legis ? Respondit : Nequaquam ! Et vertebatur dicti libri folium secundum, in quo scriptum erat sic : In libro, quem legisti, tria debes notare : deum, dei laudem, et tuam salutem. Et iterum vox ad eum dicebat : Intelligis que legis ? Respondit : Bene intelligo. Et vertebatur folium tertium, in quo sic erat scriptum : Propter hoc, quod maiorem affectum habes ad laudem dei quam ad tuam salutem, augmentabitur salus tua. Cui vox iterum : Intelligis que legis ? — Bene intelligo. Et vertebatur quartum folium, in quo vidit ymaginem, duplicem habentem formam [*fol. 6a*]. Videbatur enim ei, quod esset depicta et quod viveret, stetitque connexis manibus super caput, et facie rugata, ut homo ex corde sentiens dolorem. Quam inspiciens ammirando, audivit vocem iterum interrogantem : Scisne cur ista tantum doleat ? Respondit : Nescio. Et vertebatur folium quintum in quo erat scriptum sic : Ideo sentit ista ¹⁾ tantum dolorem, quod salus sua propter hoc augebitur, quod maius desiderium habet ad laudem dei quam ad suam salutem. Et vox quesivit : Intelligis que legis ? Respondit : Bene intelligo. Et mox liber claudebatur, et subtrahebatur ab oculis eius, et vocem amplius non audivit. Scripta autem sunt hec, ut bonitas domini dei manifestetur, et memoria sancti sui cum laudibus habeatur.

1) U : iste.

[Collatio quarta]

COLLATIO CORRESPONDENS. — Universis, ad quas presens scriptum pervenerit, quidam devotus earum, preciosa ²⁾ dona ihu xpi suscipere ea reverentia, qua condecet, et honore. Cum secundum beatissimum iob temptatio sit vita hominis super terram ^{a)}, et secundum iacobum beatus ³⁾, qui suffert temptationem ⁴⁾ ^{b)}, et idem dicat : omne gaudium existimate, fratres ⁵⁾, cum in temptationes varias incideritis ^{c)}, notate ⁶⁾ que utique spiritus sanctus per ora sanctorum locutus est, et sciatis esse fidelissima et vera ^{d)}. Unde, cum pater misericordiarum ^{e)} vobis tribulationes seu ⁷⁾ temptationes diversas immittit, vel immitti permiserit ⁸⁾, secure ⁹⁾ sitis quod hoc facit ex eterno vel ¹⁰⁾ immenso amore, et vos eas suscipite in ¹¹⁾ gratitudine, in filio vobis dato ¹²⁾. Numquid [non] cum pater dedit omnia filio in manus ^{f)}, ex omni se dedit ei, eciam ¹³⁾ traditorem? Num minor est credenda ¹⁴⁾ gratitudo filii, ex qua suscepit traditorem, quam amor patris, ex quo dedit? Absit! Et ¹⁵⁾ vos, tamquam filie carissime, in hoc exemplum imitemini ihu xpi. Videte, quales et quam graves ¹⁶⁾ omnes maiores ¹⁷⁾ amici dei sustinuerunt temptationes et tribulationes. Audite, quid dixit moyses, cum quo locutus est deus ¹⁸⁾, sicut loquitur homo cum amico suo ^{g)}, qui erat homo mitissimus super omnes qui morabantur super terram ¹⁹⁾ ^{h)}. Quid dixit? Obsecro, ut interficias de, ne tan-

2) M : pociora.

3) M *add* vir.4) M *add* etc.5) M *add* karissimi.6) M *add* verba.

7) M : sive.

8) M : permittit.

9) U : securi.

10) M : et.

11) M : cum.

12) M : data.

13) M *add* et.

14) M : credenda est.

15) M : eciam.

16) M : quam graves et quales.

17) M *om* maiores.

18) M : dominus.

19) M : in terra.

a) Cfr. Job VII, 1.

b) Jac. I, 12.

c) Jac. I, 2.

d) Cfr. Apoc. XXI, 5.

e) Cfr. 2 Cor. I, 3.

f) Cfr. Jo III, 35; XIII, 3.

g) Cfr. Ex XXXIII, 11.

h) Num. XII, 3.

tis afficiat malis ⁱ⁾). Et [fol. 6b] vas electionis ⁱ⁾), quod raptum habuit ²⁰⁾ ad tertium celum ^{k)} et audivit archana dei, que non licet homini loqui ^{l)}), audite quid dicit : Gravati sumus supra modum ²¹⁾ ut etiam tederet nos vivere ^{m)}). Et ita cogitate de generatione in generationem, in utroque sexu, omnes qui sustinuerunt tribulationes cum paciencia, quanta sunt in fine gloria sublimati. Multa et plurima de hac materia transeo propter brevitatem. Non tamen est cum ²²⁾ silentio pretereundum ²³⁾ quante efficacie et virtutis sit laus et gratiarum actio tribulatorum, super quibus, preter exempla que olim vobis scripsi, advertite quod legitur in actibus apostolorum ⁿ⁾) : quomodo paulus et sylas sunt ²⁴⁾ cesi virgis, et missi in interiorem carcerem, strictis eorum pedibus ²⁵⁾ ligno, media nocte adorantes laudabant deum ²⁶⁾). Et subito ex virtute laudis terremotus factus est ²⁷⁾ magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris, et statim aperta sunt ostia, et universorum, non solum pauli et sile, sed etiam ²⁸⁾ aliorum vincorum, vincula sunt soluta. Glosa : Devotio orantium et virtus oracionis — supple ²⁹⁾ : et laudis — exprimitur, quia, illis in carcere ymnos cantantibus ³⁰⁾, laus eorum terram movit ³¹⁾, carceris fundamenta concussit ³²⁾, ostia ³³⁾ aperuit ³⁴⁾, cathenas vincorum solvit. Alia glosa : Qui omne gaudium estimat ³⁵⁾ cum in temptationes varias inciderit ^{o)}, libenterque gloriatur ³⁶⁾ in infirmitatibus suis, ut in eo habitet virtus xpi ^{p)}), hic cum paulo et sylla

20) M : fuit usque.

21) M *add* ita.

22) M : sub.

23) M : transeundum.

24) M *om* sunt.

25) M : pedibus eorum.

26) M : dominum.

27) M *om* est.

28) M : et.

29) M : supplementum.

30) M : canentes canentibus.

31) M : movet.

32) M : concutit.

33) M : ostium.

34) M : aperit.

35) M : existimat.

36) M : gloriatur.

i) Num. XI, 3.

j) Act. IX, 15.

k) Cfr. 2 Cor. XII, 2.

l) Cfr. 2 Cor. XII, 4.

m) Cfr. 2 Cor. I, 8.

n) Cfr. Act. XVI, 24 ss.

o) Cfr. Jac. I, 2.

p) Cfr. 2 Cor. XII, 9.

in carcere deum laudat, dicens cum propheta : Tu es refugium meum a pressura, que circumdedit me ³⁷⁾ q). Et hic transeo, quomodo talis laus oculos cordis illuminat, amorem ³⁸⁾ ad inimicos accendit, et demones fugat, et plura alia bona facit ³⁹⁾, ad vitandum ⁴⁰⁾ prolixitatem, que mater multis extitit tediorum. Oportet nunc dicamus ⁴¹⁾ de illis beatissimis et felicissimis, qui tantum ardent amore dei ⁴²⁾, ut iocundissimum sit eis sustinere illas tribulationes ⁴³⁾, in quibus et pro quibus eternaliter laudabitur ihus xps, et adeo eas in ipsis finire amarum est ⁴⁴⁾, eciam si deberent statim ⁴⁵⁾ convolare ⁴⁶⁾ ad eternam beatitudinem, ut magnis vocibus clamarent cum crisorio ⁴⁷⁾, qui a demonibus rapiebatur ad penas : Inducias vel usque mane ⁴⁸⁾, [fol. 7 a] petentes inducias patrie celestis, ut saltem ⁴⁹⁾ modicum quid paterentur, in quo dilectus eternaliter laudaretur. Utrum autem isti vel crisorius ⁵⁰⁾ dictas voces cum maiore amaritudine clamarent, scit ⁵¹⁾ is, qui est cognitor secretorum, et illi beati, qui talia sunt experti. Sed heu ! multi dicent hec esse mentis insaniam et ⁵²⁾ non noverunt; et nulli dubium existat, quin sic perfecti non in valle, non in planitie ⁵³⁾, non ⁵⁴⁾ in colle, sed in monte, id est : in alto et ⁵⁵⁾ arduo, cum moyse moriuntur, quia vite eorum consummatio habebatur in excelso. Et credo hanc perfectionis summam consecutis nichil in extremis eorum incognitum remanere, sed cunctorum, que circa eos acta sunt cum ⁵⁶⁾ viverent in corpore, ipsis, iam in spiritu effectis, et nuda mente ad auditoria et discipulatum properantibus, eorum rationes et causas velociter assequi, et miranda ⁵⁷⁾ multis sanctis accipere gloriam et decorem.

37) M *add* etc.

38) M *add* eciam.

39) M *om* facit.

40) M : vitandam.

41) U : dicemus. M : Quid autem dicemus.

42) M : domini.

43) M : tribulationes illas.

44) M : et adeo amarum eas in ipsis finire.

45) Vocabulum *statim* in cod. U eadem manu additum habetur in margine.

46) M : evolare.

47) M : crisantio.

48) M repetit : *inducias vel usque mane*.

49) M *add* vel.

50) M : crisantius.

51) M : novit.

52) M (loco *et*) : qui sanam insaniam.

53) M : plano.

54) M *om* non.

55) M *add* in.

56) M *om* cum.

57) M : mirandam.

q) Cfr. Ps. XXXI, 7.

Et probabiliter credi possunt ⁵⁸⁾ quod, eis adhuc in mortali corpore ⁵⁹⁾ existentibus ⁶⁰⁾, sed omni eo ⁶¹⁾ quod creatum, mortuis, sepe sepelivit ⁶²⁾ eos dominus in abscondito faciei sue; et sepulchrum eorum eciam ⁶³⁾ multi, qui, heu ⁶⁴⁾, videntur spirituales, minime cognoverunt. Tale vobis deus, post agones contra diversas temptationes, det invenire sepulchrum, ut gaudeatis gaudio vehementi, ut ⁶⁵⁾ tempus peregrinationis vestre placidius finiatur.

[*Miraculum quintum*]

DE EODEM SANCTO. — Cum fama sanctitatis beatissimi viri dei, fratris wichmanni, pervenisset ad constanciam, marchionissam misnensem, eum elegit in confessorem, et patrem anime suæ appellavit. Quam sanctis monitis, dictis, et litteris ad magnam perduxit perfeccionem, cordis puritatem, spiritus fervorem, operum exteriorum ¹⁾ maximam humilitatem et voluntariam paupertatem. Frequenter in absentia marchionis sequebatur corpus dominicum nudis pedibus ad infirmos; que bona in ipsa egre tulerunt pedissequæ eius, ita ut non pateret fratri wichmanno, viro dei, ingressus ad ipsam ut ante, et hoc ordinatione dei. Quadam vice, dum rogasset ut veniret, et ille non posset, nec lingua aliorum interveniente, ipse sic [*fol. 7b*] oravit: Domine, si venissem ad tuam ancillam, ut ipsa desideravit, aliqua dedissem ²⁾ ei de te, unde recepisset consolationem; sed tu propter bonitatem tuam supple defectum illum. Et statim, certificatus in oracione, non dubitavit se esse exauditum. Post aliquid temporis, cum ad eam venisset, secrete interrogavit, si nuncius, quem sibi misset, bene sciret agere legationem. Que fassa est ei, quod ipsa die, illa hora qua vir sanctus oravit, in tantum fuit a domino visitata et spiritu consolata, quod numquam talem affectionem esset experta, et duravit devotio per dies xiiij. Post mortem vero, ipsa apparuit cuidam dicens: Dicite fratri wichmanno, quod in regno dei consecuta sum meritum martirum ³⁾ et coronam.

58) M : potest.

59) M : in corpore mortali.

60) M: positus.

61) M : eis.

62) M : sepeliverit.

63) M *add* heu.

64) M *om* heu.

65) M : et.

1) U : exteriorem.

2) Posset forte conici *dixissem*; U habet *dedissem* corr. ex *disissem*.

3) Lectio incerta; legendum forte *mirandum*.

[Collatio quinta]

COLLATIO CORRESPONDENS. — Primo omnium hortor vos, et commoneo ad summam aviditatem amoris ihu xpi, qui super omnia et in omnibus est ⁵⁾ diligendus. Ita singulariter ab unoquoque nostrum vult diligi, ut nichil aliud quam ipse ametur. Nam et amor eius, qui est ⁵⁾ amicus publicanorum ^{a)}, et peccatores recipit ^{b)}, omniumque miseretur, ita est omnibus generalis, ut nichilominus unumquemque nostrum ita singulariter amet, ac si nichil aliud quam ipsum amaret. Et cuius cor tam frigidum, tamque miserabiliter durum esse potest, quod ad ipsius amorem, qui amor, toto desiderio non anhelet, maxime cum omnia, que extra ipsum errando mundani diligant amatores, in ipso vere et perhenniter habeantur? Nam si multos opes quis diligit ^{c)}, ubi maiores inveniet quam in eo, cuius celum et terra sunt et omnia in eis contenta? Si commodum quis appetat, ipse dicit: in mundo pressuram habebitis, in me autem pacem ^{d)}. Si ambiat quis honores: ecce, ipse de stercore erigit pauperem ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui ^{e)}. Amore quis allicitur amicorum, et turpe putat non reamari? Ecce, quam amabilis, qui animam suam posuit pro amicis suis ^{f)}, insuper pro terrenis amicis, qui quandoque plus fortunam quam personam amant, ut haberetur societas sanctorum et mul[fol. 8a]torum milium angelorum ^{g)}. Si cuius cor pulchritudine distrahitur creatorum, ymno ipse creator est ammirabilis, speciosus pre filiis hominum ^{h)}, in quem angeli desiderant prospicere ⁱ⁾. Breviter, quid amabilius, iocundius, utilius et honestius poterit cogitari? Vere ⁶⁾, omnem superat intellectum. Perfecta enim caritas xpi libertatem donat, timorem pellit ^{j)}, laborem non sentit, meritum non intuetur, premium non requirit. Ipsa est mater hominum et angelorum; non solum que in terris, sed que in celis sunt, pacificavit ^{k)}. Ipsa est que deum homini placavit et hominem dei reconciliavit.

4) U : et.

5) Est, omissum prius, additur supra lineam, eadem tamen manu.

a) Luc. VII, 34.

b) Luc. XV, 2.

c) Cfr. Sap. VIII, 5.

d) Cfr. Jo XVI, 33.

e) Cfr. Ps. CXII, 7, 8.

f) Cfr. Jo XV, 13.

g) Cfr. Heb. XII, 22.

h) Cfr. Ps. XLIV, 3.

i) Cfr. 1 Pet. I, 12.

j) Cfr. 1 Jo IV, 18.

k) Cfr. Col. I, 20.

Secundo : a d d i s c i p l i n a m, que compositum reddit hominem et omnem corporis statum, nec non et mentis habitum; cervicem submittit, supercilia ponit, componit voltum, ligat oculos, cachinnos prohibet, iram sedat, ⁷⁾ incesum format, domat intemperantiam et omnes motos illicitos mentis et corporis suffocat.

Tertio : a d m u n d i c i a m m e n t i s e t c o r p o r i s. Virginitas est virtutis indicium, deo proxima, vite angelorum simillima via sanctitatis, magistra securitas, domina gaudii, dux itineris, corona fidei. Virginitas, que est carnis, nullum habet meritum, nisi mens fuerit incorrupta.

Quarto : a d h u m i l i t a t e m. Exemplo illius, qui seipsum humiliavit, formam servi accipiens ¹⁾, que vobis debet esse proposita ut speculum, quo informemini, apposita ut baculus, quo sustentemini, imposita ut iugum, quo ab elatione revocemini. Laudabilis virtus virginitas, sed magis humilitas est necessaria. Potest quis sine virginitate salvari, sine humilitate non potest. Placere potest humilitas, que virginitatem deplorat amissam; sine humilitate, audeo dicere, nec virginitas marie placuisset. Quia, ut placeret eius virginitas, humilitas procul dubio hoc fecit, humilitas quoque amplius propter virginitatem.

Quinto : u t a m b u l e t i s i n a m o r e v o l u n t a r i e p a u p e r t a t i s, qua ipsa in vobis humilitas custodiatur. Omnium enim bonorum affluentia in celis suppetebat, sed paupertas non inveniebatur in eis. Porro in terris habundat hec species, et nesciebat homo precium eius. Hanc utique filius dei concu[fol. 8]piscens, descendit ut eligeret eam sibi, et nobis sua estimatione faceret preciosam.

Sexto moneo a d p a c i e n c i a m. Vera autem paciencia est pati vel agere contra quod libeat, sed tamen non preter quod liceat. Pauperiem equo animo ferre, virtus paciencie est; non appetere sapiencie laus est.

Septimo: i n s a n c t i s e t f e s t i s v a c a r e ⁸⁾ c o n t e m p l a t i o n i, considerantes quid sit deus in mundo, quid in hominibus, quid in angelis, quid in seipso, quid in reprobis. Deus est enim mundi rector et gubernator, hominum liberator et amator, angelorum sapor et decor, in seipso principium et finis, reproborum terror et horror. In creaturis mirabilis, in hominibus amabilis, in angelis desiderabilis. Item :

6) U : verum.

7) U : cedat.

8) U : vacari.

1) Cfr. Phil. II, 7.

in desiderio perfecte gratitudinis, quia in nobis fluenta graciaram et virtutum flores mirabiliter nutriuntur. Item : in studio devote orationis, que consistit non in prolatione vocum, ymno potius in consideratione proprie infirmitatis, in sanctis desideriis et piis devotionis affectibus, quibus quis ad sui contemptum dei auxilio poterit pervenire. Item : in ocio sancte contemplationis, qua sanctis in hac vita divine bonitatis dulcedinem conceditur experiri. Item : in veritate intentionis, que habet existere penes tria : penes simplicitatem, et hoc per humilitatem, qua soli deo placere studeamus, penes rectitudinem, per caritatem, qua in solo conditoris nostri desiderio suspiramus, penes iudicium, per discretionem, qua malo bonum, bono melius, meliori optimum in omnibus factis nostris semper studemus, quantum possumus, preordinare. Item : in amoris puritate, ut, sicut nos deus diligit ab eterno, nulla sua indigencia aut voluntate apud nos requisita, ita et nos ipsum pure amemus, non ob hoc ut per ipsum nostram indigentiam repellamus, vel de eo aliquam utilitatem consequamur, sed ex sola liberalitate, qua in ipso nichil querimus preter ipsum. Unde bernardus : Absque premio diligit deus, et absque premii intuitu est diligendus.

[Appendix]

MIRACULUM. — In vigilia gordiani et epyma[fol. 9a]chi, cum in lecto me posui, et immanitatem peccatorum meorum in amaritudine cordis mei recorderer, sperans de dei misericordia aliquorum relaxationem, timens vero non omnimodam absolutionem, ecce noctis medio apparuit michi vox dicens : Pro omni septimana, ultra debitum, psalterium comple ! Quod quasi dictum propheticum sumpsi, sperans totali relaxationi peccatorum meorum responsum fore. Cui cum dixi : dic signum penitencie peragende terminacionem, ecce terror magnus me invasit et dictum est michi : ad capitolium adduceris. Quod verbum intellexi, a simili, a quodam fratre conventus rupinensis, qui, nocturno tempore, eo in lecto dormiente, clausis ostiis dormienti, miraculose ad capitolium predicti conventus, ubi frater conventus extiterat, fuit in sompno corporaliter ductus, verberibus gravibus virgarum ibidem cesus. Cui dictum fuit : ad annum in isto eodem loco comparebis. Illo eodem anno frater idem fuit in rostoc missus. Quo revoluta, eodem die frater ille obiit. Et frater quidam conversus capitolium conventus rupinensis transiens claritatem permaximam vidit, et non est dubium nisi ille frater,

sicut dictum fuerat, presens in anima fuit. Sic sperans, si complevero penitentiam michi impositam, anno revoluto peccatorum totalem relaxationem vel vite terminacionem.

Sanctus wichmannus, vir dei, quociens civitatem intravit, spiritum sanctum sepcies invocavit, dicendo tociens antiphonam « veni sancte spiritus ».

Item vir dei, prior rupinensis, quosdam nobiles quatuor fratres in villa rodensleve causa devote eruditionis visitavit. Tandem, peracto pro quo venerat, et ad conventum rediens, per duos de illis nobilibus usque ad stagnum cum colloquiis divinis est conductus. Ubi cum navigium, quo transiret, minime invenisset, facto signo crucis, virtute domini nostri ihu xpi totam illam aquam usque ad litus civitatis, multis videntibus, sicco pede transivit; postea vero socius suus navigio est transductus.

Frater wichmannus, idem prior rupinensis, cum in nocte ⁹⁾ altaria cum incenso infra Benedictus perlustrasset, infirmariam cum sacris vestibus et ministris visitavit, ubi suppriorum conventus [fol. 96] graviter decumbentem ¹⁰⁾ inveniens, eidem dixit : Surgite, ite ad chorum, et accipite spiritum sanctum. Qui mox sanus surrexit et priorem ad chorum secutus est.

Dominus ulricus, post virum dei fratrem wichmannum in magdeburch apud beatam prepositus virginem, in nocte penthecostes officium faciens, cum antiphonam super Benedictus « Accipite spiritum sanctum » devote incipiendo cantasset, ac officium complevisset, mox, spiritu sancto instigante, conventum suum de nocte exivit, dignitate, qua prefulsit, non retractus, conventum predicatorum ibidem intravit, habitum ordinis humiliter peciit et accepit. Qui postea eundem conventum pro parte edificavit.

EXEMPLUM PULCHRUM. — Vir dei, idem frater ulricus, in fine vite sancti dei fratris wichmanni, in die animarum de mane in roma teutonicis predicavit. Supervenientesque due meretrices, una illarum alteri dixit : Audiamus ab isto verbum dei. Altera vero renuente ac abscedente, prima ad pedes fratris predicantis se locavit. Modico ergo facto intervallo, alta voce clamare cepit : Obsecro vos, domine, per misericordiam xpi, cuius gloriam predicatis, quatenus confessionem meam quantocius audiatis, misere peccatricis ! Qui eidem respondens, ait : Modicum sustine, filia, statim veniam et te audiam.

9) Omissum conicio *penthecostes*.

10) Post *decumbentem* erasum est *vidit*.

Illa parum quiescente, eadem que prius cum clamore repeciit, illeque ei ut prius supplicavit. Tercia vero vice, post modicum silentium, validius quam prius premissa verba proferens, coram omnibus presentibus spiritum exalavit. Quod vir sanctus frater ulricus videns, accurrit, et eam mortuam inveniens, precibus supplicibus cum populo presente a deo reditum vite illius impetravit. Que resuscitata respirans, fratri ulrico dixit : Nostiſ fratrem wichmannum, priorem rupinensem ? Qui ait : novi. At illa : Hac hora, qua ego spiritum exalavi, anima sancta illius, a corpore egressa, ad celum, deo vocante, perducta est. Cuius meritis clementia salvatoris omnipotentis, triginta tres animas de purgatorio [*fol. 10a*]secum transmittens a penis liberavit. Insuper et triginta tres peccatores publicos convertendos iustificandosque meritis eiusdem condonavit, quorum ego una sum. Sicque peccata sua fratri ulrico confitens, et vitam laudabiliter finiens, in brevi post in domino feliciter requievit.

Frater ulricus, audito transitu sancti patris wichmanni, festinanter in ruppim se transtulit; sicut illa dixerat die ac hora omnia gesta invenit. Nam sanctus pater, hora, qua incipiebatur missa, in die animarum ad celestia transmigravit. Cum vero frater ulricus sepulchrum viri dei devote orando visitaret, prolata est clara vox de sepulchro sancti, dicens : Bene veniatis, frater ulrice ! Et sic, quem habuit in statu prelature successorem benigne recipiendo, ostendit perpetue glorie coheredem. Nam et hic, feliciter obdormiens, in choro ibidem est sepultus.

Circa annum domini M^m CCC^m XI^m venerunt ad sepulchrum sancti fratris wichmanni quidam nobiles, puerum elegantem quinquennem adducentes, aurum et argentum margaritasque in bona copia offerentes. Qui professi sunt, dictum puerum a deo, meritis sancti dei, fratris wichmanni, a morte suscitatum. Testimonium presentis et videntis habui, quando miraculum istud scripsi.

Multa quidem et alia operatur deus usque hodie per sanctum suum wichmannum, que non sunt scripta in libello hoc ^{m)}).

[*Epistola ad Udelhildim et filias*]

[Dilec]tis nobili domine sue et ancille dei, humili domine vdel., comitisſe de oti ¹⁾), nec non et filiabus eius, sanctimonialibus in

1) Conieceram legendum : *Udelrice, comitisſe de Oettingen*. Verum BUENGER, p. 26 not. 5, nos docet agi de illa Ludovici III Oettingensis uxore, quae *Adelheid* sapius, alias *Udalhildis* vocatur. De conventu Zimbern (= Zimmern im Ries, Kloster-Zimmern) monialium ord. Cisterc. videsis BUENGER l.c. necnon p. 13-14.

m) Cfr. Jo XXI 30.

zimbern, devotus earum frater wie. prior Rupinensis, ordinis fratrum praedicatorum, quicquid boni per patris verbum poterit incarnatum ²⁾. Cum nichil aliud ad presens quivero pro vobis facere, orabo, licet peccator, deum meum, ut, cum pulsaveritis et oraveritis non paciamini repulsam, sed confestim aperiatur vobis, tamquam domesticis, tamquam carissimis et singulariter dilectis, et appareat dilectus vobis, non terribilis nec tam ammirabilis quam amabilis, suavis et placidus, serenus et mitis, et vulneret vos iaculo amoris sui, et non figat sed et transfigat, ut nec minutissima particula cordium et animarum vestrarum ab amoris vulnere vacua relinquatur, sed toto corde, tota anima, tota fortitudine diligatis ^{a)} et gloriatur unaqueque feliciter vestrum dicens : caritate vulnerata ego sum; et efferbeant omnia interiora vestra pre languoris magnitudine, absque ulla requie ^{b)} et egrotetis et langueatis per dies plurimos ^{c)}, et decidatis super lectum, immo super cubiculum quod est intra cubiculum ^{d)}, et abscondat dilectus vos in abscondito faciei sue ^{e)} et claudat super vos ostium qui clausit ostium arche noe, et appropriet vobis semivivis ³⁾, immo tamquam in supremo constitutis ^{f)}, verus samaritanus, agens curam vestri, infundat vulneribus vestris vinum et oleum ^{h)} : vinum, ut plus estuetis, oleum ut impetuosius ardeatis, et clametis vim amoris patientes, nec sit qui vos exaudiat ^{h)}, ut giretis et regiretis, versetis et reversetis a latere in latus, a capite ad pedes, nec requiem inveniatis, et omnes transeuntes per vos videant et attendant, quod non sit dolor et amor sicut dolor et amor vester ⁱ⁾. Fiant anime vestre materia in quam sine intermissione agat ignis consumens, deus noster ^{j)}, ita ut incineremini in vobis per ipsum ⁴⁾, ut tandem consumamini, sed consumamini ut arte divina redigamini in vitrum perlucidum, ita ut efficiamini vasa miranda, opus excelsi ^{e)}, in quibus semper angelus consilii inhabitet tamquam in domo propria

2) Verbum aliquid excidisse suspicarer.

3) M : semivivus.

4) Lectio non est omnino certa.

a) Cfr. Deut. VI, 5.

b) Cfr. Job XXX, 27.

c) Cfr. Dan. VIII, 27.

d) Cfr. 3 Reg. XX, 30; XXII, 25.

e) Cfr. Ps. XXX, 21.

f) Cfr. 2 Mac. III, 31.

g) Cfr. Luc. X, 34.

h) Cfr. Job XIX, 7.

i) Cfr. Fhren. I, 12.

j) Cfr. Deut. IV, 24.

k) Cfr. Eccli XLVIII, 2.

delicata, et iam non duo sed unum ^{l)} fiant continens et contentum, et absorbeatur vestrum mortale a vita ^{m)}, et transeant pauperes ad regni solium amirandum. Det preterea vobis languentibus adhuc pocionem ⁵⁾ amoris sui, qui vitalia vestra circumeat, intret venas, disquirat nervos, penetretque medullas efficacia caritatis. Quod si hec pocio tante virtutis in vobis extiterit, et in tantum debilitaverit, quod per vos, absque aminiculo stare nequiveritis, supplicate cum sponsa et dicite : fulcite me floribus, stipate malis, quia amore languo ⁿ⁾. Quod si nec sic stare valetis, ponatur leva sponsi sub capite vestro, et vos eius dextra amplectetur ^{o)}, et si compatimini sponso, quod nimis laboret sic vos ⁶⁾ sustinens et sustentans, decidatis super lectum illum floridum ^{p)} super quem recubuit ille discipulus, quem amabat ihs, quando fluenta graciaram de ipso sacri dominici pectoris fonte potavit; sed nec ibi sit vobis requies pre nimietate suavissimi amoris. Et hec michi consolatio, ut affligens vos ⁷⁾ dilectus tali dolore non parcat ^{q)}. Sed gaudeo in talibus tribulationibus ⁸⁾ vestris. Et vos forsitan cum ieremia [si] de me querimoniam moveretis dilecto, dicentes : Amicus noster, videns tale malum nostrum, letatus est quia tu fecisti ^{r)}, et ipse voluerit vos vindicare de me, rogate ut hoc faciat secundum ⁹⁾ iudicium diligentium nomen suum ^{s)}. Nec adhuc propter ¹⁰⁾ timorem huius vindicte quiescam, sed hoc opta[rem ?]... in vos et super vos fluctus amoris dilect... pon(?)us eorum ferre non possiti[s] ^{t)} graciaram, et sitis in ammirati[onem] in populo sancto dei, amen. *Omnia que facitis, facite ad exhibendum deo caritatem, facite secundum eternam dei ordinationem, facite in illa sancta [u]nitione*

5) M : pocione.

6) M add si.

7) M : nos.

8) M repetit verba *in talibus tribulationibus*.

9) Lectio non est omnino certa. In iis quae sequuntur, scriptura cod. M magna ex parte humidate perit. Sparsa membra, quia fere sufficiunt ad indicandum decursum sententiae, submitto. Ipsa epistolae conclusio, quae alio loco, ut dictum est, suffigitur in cod. U, ita exhibetur, ut cursive scribanur ea, quae ex U desumuntur.

10) Lectio incerta.

l) Cfr. Mt. XIX, 6.

m) Cfr. 2 Cor. V, 4.

n) Cfr. Cant. II, 5.

o) Cfr. Cant. II, 6.

p) Cfr. Cant. I, 15.

q) Cfr. Job VI, 10.

r) Cfr. Thren. I, 21.

s) Cfr. Ps. CXVIII, 132.

t) Cfr. Job XXXI, 23.

de qua dixit fi[lius] ut sint *unum sicut et nos unum sumus* ^{u)}, facite in ea unione, qua *estis membra xpi et ipse caput* ^{v)}, facite in unione totius un[i]versitatis, *facite sicut instrumentum divine operationis.*

FRIBURGI.
Helvetiorum.

fr. M. A. VAN DEN OUDENRIJN,
O. PRAED.

^{u)} Cfr. Jo XVII, 11.

^{v)} Cfr. Eph. IV, 15, 16; V 30.